

**SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ
ANABİLİM DALI**

**DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERE GÖRE DİNİ TUTUMLAR:
KONYA ÖRNEĞİ**

**Abdurrahman DORUK
0830206157**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Kemaleddin TAŞ**

ISPARTA - 2019

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin Adı Soyadı	Abdurrahman DORUK
Anabilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri
Tez Başlığı	Türk Toplumunda "Alt-Gelir" Gruplarının Din Anlayışı (Konya Örneği)
Yeni Tez Başlığı ¹ (Eğer değişmesi önerildi ise)	Demografik Değişkenlere Göre Dinî Tutumlar: Konya Örneği

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Yüksek Lisans Tez Savunma Sınavında jürimiz 01/08/2019 tarihinde toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Yüksek Lisans tezi için;

OY BİRLİĞİ OY ÇOKLUĞU²

ile aşağıdaki kararı almıştır.

- Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarılı bulunmuş ve tez **KABUL** edilmiştir.
 Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin **DÜZELTİLMESİ**³ kararlaştırılmıştır.
 Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarısız bulunmuş ve tezinin **REDDEDİLMESİ**⁴ kararlaştırılmıştır.

TEZ SINAV JÜRİSİ	Adı Soyadı/Üniversitesi	Kabul/Ret	İmza
Danışman	Prof. Dr. Kemaleddin TAŞ	☒ Kabul ☐ Ret	M. N. A.
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Ramazan UÇAR	☒ Kabul ☐ Ret	R. U. Ç.
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Ömer Faruk TEBER	☒ Kabul ☐ Ret	O. F. T.
Jüri Üyesi		☐ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi		☐ Kabul ☐ Ret	

¹ Tez başlığının DEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİLDİ ise yeni tez başlığı ilgili alana yazılacaktır. Değişme yoksa çizgi (-) konacaktır.

² OY ÇOKLUĞU ile alınan karar için muhalefet gerekçesi raporu eklenmelidir.

³ DÜZELTME kararı için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır.

YÖK LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV YÖNETMELİĞİ Madde 9-(8) Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç üç ay içinde düzeltmeleri yapılan tezi aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da başarısız bulunarak tezi kabul edilmeyen öğrencinin yükseköğretim kurumu ile ilişkisi kesilir.

⁴ Tezi REDDEDİLEN öğrenciler için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır. Tezi reddedilen öğrencinin enstitü ile ilişkisi kesilir.

Bu form bilgisayar ortamında doldurulacaktır.

SÜLEYMAN DEMİRELÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans/ Doktora tezi olarak sunduğum “Demografik Değişkenlere Göre Dini Tutumlar: Konya Örneği” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Abdurrahman DORUK

16.07.2019

(DORUK, Abdurrahman, *Demografik Değişkenlere Göre Dini Tutumlar: Konya Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2019)

ÖZET

Yapılan bu çalışmada Konya’da yaşayan bireylerin dini tutumlarının bazı demografik değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya Konya ilinde yaşayan 105 kadın ve 503 erkek olmak üzere toplam 608 birey katılmıştır. Örnekleme yer alan kişilerin dini tutumlarının belirlenmesinde Ok (2011) tarafından geliştirilen “Dini Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin istatistiksel analizlerinde SPSS 22.0 programında frekans analizi, Mann Whitney U testi ve Kruskal Wallis H testi kullanılmıştır. Araştırmanın sonunda katılımcıların dini tutumlarının oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada demografik değişkenlere göre ele alındığı zaman katılımcıların dini tutumlarının cinsiyet, yaş grubu, medeni durum, meslek türü, eğitim düzeyi, aylık gelir düzeyi, herhangi bir dini gruba üye olma, okul hayatı dışında başka bir yerde dini eğitim alma ve kendini dindar olarak görme değişkenlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur ($p<0.05$). Elde edilen bulgulara göre, Konya ilinde yaşayan bireylerin dini tutumlarının yüksek olduğu ve dini tutumların demografik değişkenlere göre farklılık gösterdiği söylenebilir.

Anahtar kelimeler

Din, Dindarlık, Dini Tutum, Konya.

(DORUK, Abdurrahman, *Religious Attitudes According to Demographic Variables: Konya Example*, Isparta, 2019)

ABSTRACT

Present study aimed to investigate the religious life styles of individuals living in Konya and in the low-income group according to some demographic variables. A total of 608 individuals (105 female and 503 male) living in Konya participated in the study. "Religious Attitude Scale" developed by Ok (2011) was performed to determine the religious attitudes of the participants. Frequency analysis, Mann Whitney U test and Kruskal Wallis H test in SPSS 22.0 program were utilised in the statistical analysis of the data of the study. As a result of the study, it was determined that the religious attitudes of the participants were reasonably high. When handled according to the demographic variables of the study, the religious attitudes of the participants showed statistically significant differences according to the variables of gender, age group, marital status, profession type, education level, monthly income level, being a member of any religious group, receiving religious education except for formal education and perceiving themselves as religious ($p < 0.05$). According to the findings, it can be uttered that religious attitudes of individuals living in Konya are high and religious attitudes differ according to demographic variables.

Key words

Religion, Religiosity, Religious Attitude, Konya.

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI.....	i
YEMİN METNİ.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR	vii
TABLOLAR.....	viii
ÖNSÖZ	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.Din ve Dini Tutum Kavramları.....	16
2. Dinin Önemi ve Toplumdaki Yeri.....	18
3. Dini Tutumların Gelişimi.....	19
4. Dindarlık Kavramı ve Dindarlığın Boyutları	21
5. Dindarlık Tipolojileri	25
6. Sosyo-Ekonomik Yapı ve Dini Tutum İlişkisi.....	27
6.1. Zenginlik ve Dini Tutum	27
6.2.Yoksulluk ve Dini Tutum	28
6.3. Orta Gelir Düzeyi ve Dini Tutum	30

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMLAR

1. Örneklem Grubunun Demografik Yapısı	32
2. Örneklem Grubunun Dini Tutum Ölçeği Puanları.....	33
3. Örneklem Grubunun Cinsiyetlerine Göre Dini Yönelimleri.....	34
4. Örneklem Grubunun Yaşlarına Göre Dini Yönelimleri.....	35
5. Örneklem Grubunun Medeni Durumlarına Göre Dini Yönelimleri.....	36

6. Örneklem Grubunun Mesleklerine Göre Dini Yönelimleri.....	37
7. Örneklem Grubunun Eğitim Düzeylerine Göre Dini Yönelimleri	38
8. Örneklem Grubunun Aylık Gelir Düzeylerine Göre Dini Yönelimleri.....	39
9. Örneklem Grubunun Herhangi Bir Gruba (Tarikat ya da Cemaat) Bağlı Olma Durumlarına Göre Dini Yönelimleri.....	41
10. Örneklem Grubunun Okul Hayatı Dışında Bir Yerde Din Eğitimi Almış Olma Durumuna Göre Dini Yönelimleri.....	42
11. Örneklem Grubunun Dindarlık Algılarına Göre Dini Yönelimleri	43
SONUÇ VE ÖNERİLER	45
KAYNAKÇA.....	53
EKLER	59
EK 1. VERİ TOPLAMA ANKETİ.....	59
ÖZGEÇMİŞ	61

KISALTMALAR

AKT	: Aktaran
F	: Frekans Değeri
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
N	: Kişi Sayısı
P	: Anlamlılık Düzeyi
SPSS	: Statical Package For Social Sciences
SS	: Standart Sapma
U	: Mann Whitney U Skoru
VB	: Ve Benzeri
X	: Ortalama Değer
X ²	: Kruskal Wallis H Skoru

TABLULAR

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgilerine İlişkin Frekans ve Yüzdelerlik Dağılımlar	32
Tablo 2. Katılımcıların Dini Tutum Ölçeği Puanlarına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler	33
Tablo 3. Katılımcıları Cinsiyetlerine Göre Dini Tutum Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması	34
Tablo 4. Katılımcıları Yaş Gruplarına Göre Dini Tutum Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması	35
Tablo 5. Katılımcıları Medeni Durumlarına Göre Dini Tutum Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması	36
Tablo 6. Katılımcıları Mesleklerine Göre Dini Tutum Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması	37
Tablo 7. Katılımcıları Eğitim Düzeylerine Göre Dini Tutum Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması	38
Tablo 8. Katılımcıları Aylık Gelir Düzeylerine Göre Dini Tutum Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması	39
Tablo 9. Katılımcıları Herhangi Bir Gruba (Tarikat ya da Cemaat) Bağlı Olma Durumlarına Göre Dini Tutum Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması	41
Tablo 10. Katılımcıları Okul Hayatı Dışında Bir Yerde Din Eğitimi Almış Olma Durumuna Göre Dini Tutum Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması	42
Tablo 11. Katılımcıları Kendilerine Yönelik Dindarlık Algılarına Göre Dini Tutum Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması	43

ÖNSÖZ

Günümüzde sosyal bilimlerin birçok alanında, özellikle de sosyoloji disiplini içerisinde dini tutumlara yönelik araştırmalarda belirgin bir artış olduğu söylenebilir. Yapılan çalışmalarda genellikle insanların dini tutumlarını etkileyen unsurların incelendiği, bunun yanında din eğitiminin dini tutumlar üzerindeki etkilerinin değerlendirildiği ifade edilebilir. Türkiye’de de son yıllarda din bilimleri üzerine yapılan çalışmalarda dini tutum kavramının sıklıkla ele alındığı görülmektedir. Buna karşılık yapılan literatür taraması sonrasında demografik değişkenlere göre yetişkin bireylerin dini tutumlarının ele alındığı çalışmaların sınırlı olduğu gözlenmiş, bu kapsamda yapılan bu çalışmada Konya ilinde yaşayan bireylerin farklı sosyo-demografik değişkenlere göre dini yönelimlerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın Birinci Bölümünde din ve dindarlık kavramlarına, dinin toplumdaki yeri ve önemine, dindarlık tipolojilerine ve gelir düzeyi ile dindarlık arasındaki ilişkiye yönelik başlıklara yer verilmiştir. İkinci Bölümde ise araştırmada elde edilen bulgular yorumlanmış, sonuç ve öneriler sıralanmıştır.

Yapılan bu çalışmada elde edilen bulgulara göre demografik değişkenlerin genel anlamda dini tutumlar üzerinde önemli birer belirleyici olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmanın tartışma ve sonuç bölümünde yer alan bilgilerden de anlaşılacağı üzere çalışmada elde edilen bulguların literatür ile paralellik gösterdiğini belirtebiliriz.

Yapılan bu çalışmada bana her türlü desteği sağlayan kıymetli danışmanım Prof. Dr. Kemaleddin TAŞ hocama, lisansüstü eğitim ve öğretim hayatım boyunca aldığım dersleri yürüten Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi bünyesinde görev yapan tüm öğretim üyelerine sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

Abdurrahman DORUK
Isparta, 2019

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Problemi

Din, bireyin sosyal davranışı üzerinde oldukça etkiye sahip bir kurumdur. Dinin etkisi, önemi oranda kişinin içinde yer aldığı toplumun sosyo-dini yapısına bağlıdır. Zira dinle alakalı bilgiler, genel olarak soyut olduğundan zorunlu olarak bir sembol ya da bir imge aracılığı ile sunulmaktadır. Bazı semboller ya da imgeler aracılığıyla toplumsal alanda ortaya çıkmamış bir dinin, bireyler üzerinde sosyal etkisinden söz edilemez. Dolayısıyla, din toplumsal alanda, değerler, semboller, imgeler aracılığıyla ortaya çıkmakta ve bireylerin, bu sembollerle etkileşimi oranında dindarlık eğilimleri ve tipolojileri oluşmaktadır. Bireyin, toplumsal alanda ortaya çıkmış ve kurumsallaşmış dinle olan etkileşimi, ancak bir toplumsallaşma süreciyle gelişmektedir (Çoştu, 2009:1). Din, psikolojik açıdan ele alındığında ise doğal bir insan gereksinimidir (Ulu, 2013).

Yüzyıllar boyunca din olgusunun insanlara nasıl etki ettiği, şekillendirdiği ve yön verdiği bilinmektedir. Din insanların hem fiziksel hem de manevi gereksinimlerini yanıtlamayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda din, kişinin duygusal ve bilişsel dünyasına seslenerek ve varoluşa ilişkin sorulara bir takım hazır yanıtlar vererek bireye bir anlam kazandırmayı hedeflemektedir. Fakat insan yalnızca din tarafından etki altına alınmaz. Özellikle sosyo-kültürel açıdan yaşanan gelişmeler ve değişiklikler bireyin duyu ve düşünce dünyasında köklü etkilere neden olmuş ve olmaya devam etmektedir. Bu gelişim ve değişiklikler aynı zamanda dini ve ahlaki bir takım değerleri de değişikliğe uğratmaktadır. Sosyo-kültürel değişikliklerin ilk sırasında küreselleşme gelmektedir. 20.yüzyılın ikinci yarısı itibariyle hızlı bir gelişime uğrayan bilgi ve iletişim teknolojileri dünyayı küresel bir köye dönüştürerek kişiye daha farklı tutumlar kazandırmış ve kişinin bilgiye erişimini kolaylaştırmıştır. Kişinin bilgiye hızlı ve doğrudan ulaşabilmesi algı dünyasında da bir takım değişikliklere neden olmuştur. Nesne, olgu ve olayları algılama aşamasında kazandığı yeni donanımları kullanma isteği duyan birey, dinin somut olmayan hakikatlerini ve kendisine din tarafından sunulan yanıtları bilimsel verilerle kontrol etme gereksinimi duymaktadır. Bu bağlamda bireyin

toplumsal yaşamdan öğrendiği maddileştirme ve somutlaştırma gayretinden dinin de payına düşeni aldığını ifade etmek mümkündür (Ulu, 2013).

Tüm dünyayı oldukça ciddi etkileyen bazı gelişmelerle beraber dinin mevcut durumu da tartışmalara konu olmuştur. Batı Avrupa bölgesinde Rönesans ile başlayan süreç Protestan Reformu ve Bilimsel Devrim ile sürmüştür, Aydınlanma Dönemi ile en yüksek noktaya ulaşmıştır. Batı toplumlarında yaşanan söz konusu gelişmeler bölgesel gibi görünmesine rağmen özellikle bilimsel gelişmeler, endüstriyel kapitalizm ve şehirleşme gibi olgular deneyimlenebilir olmaları nedeniyle dünya üzerindeki farklı bölgeleri de etkilemiştir. Böylelikle geleneksel modelleri etkileyen din farklı şekilde de olsa söz konusu süreçten etkilenmiştir ve artık dinin görünürlüğü ve etkisi tartışma konusu olmaya başlamıştır. Bu süreçten itibaren sosyal bilimler alanında özellikle de sosyoloji de dinin durumuna ilişkin devam eden bir tartışma gelişmiştir (Erkol, 2015). Din, sosyologlar tarafından 19. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle ilgi odağı olmaya başlamıştır. Bu kapsamda ayrıntılı olarak yapılan çalışmaların ise 20.yüzyıl rastladığı görülmektedir. Gerçekleştirilen araştırmalarda pek çok din tanımı olmasının yanında dinin evrensel bir tanımının bulunmaması, ona bağlı olarak gerçekleştirilecek bir dindarlık tanımı yapmayı da son derece zorlaştırmaktadır. Bunun yanı sıra, tek tip bir dindarlıktan bahsetmenin olanaksız olduğu gibi ampirik metotlarla bilgi edinerek dindarlığı ölçmek de zordur (Altunsu-Sönmez, 2016).

Anlaşılabileceği gibi din olgusu insan yaşamında önemli bir yere sahiptir. Buna karşılık insanların dini tutumlarının kesin olarak belirlenmesi mümkün değildir. Ancak literatürde insanların dini tutumlarını ölçmeye yönelik bazı ölçekler kişilerin dini tutum düzeyleri hakkında bazı bilgiler vermektedir. Yapılan bu çalışmada da Konya ilinde yaşayan ve 18 yaş grubunun üzerinde bulunan bireylerin dini tutum düzeylerini bazı sosyo-demografik bilgiler ışığında incelenmesi amaçlanmıştır.

Yukarıdaki bilgiler ışığında bu araştırmanın temel konusunu Konya ilinde yaşayan bireylerin dini tutum düzeyleri ve bunları etkileyen demografik değişkenler oluşturmaktadır. Bilindiği gibi dini tutumlar insan yaşamında önemli bir yere sahip olan ve insan davranışlarını yönlendiren bir yapıya sahiptir. O nedenle insanların dini tutumlarının belirlenmesi ve bunları etkileyen demografik değişkenlerin incelenmesi önemli bir araştırma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna karşılık konuya ilişkin araştırmaların Türkiye’de sınırlı olduğu görülmektedir. Bu noktada bu araştırmanın

temel problemi “İnsanların dini tutumlarını etkileyen demografik değişkenler nelerdir?” sorusunun yanıtlanması şeklinde ifade edilebilir.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Toplumsal yaşamın oldukça önemli öğelerinden biri olan din, insanları ilahi öğretilerin işaret ettiği yola götürmeyi amaçlamakta ve temelde insana dair bir sistemdir. İnsanın davranış, düşünce ve inançlarını temel alan bu yapı dâhilinde bireyin her becerisi ile gelişmesi ve olgunlaşması hedeflenmektedir. Din kişisel olmasının yanında toplumsal açıdan ağır basan bir sistemdir. Din sayesinde insanlar toparlanmakta, benzer ilke ve öğretilere inanmakta, aynı hisleri paylaşmakta, aynı tutumları sergilemekte, toplumsal olgu ve olayları benzer biçimde anlamaktadır (Çekin, 2013). Bu noktada insanların dini tutumlarının belirlenmesi ve bunları etkileyen demografik değişkenlerin ortaya çıkarılması oldukça önemli bir konudur. Türkiye’de bu konuda yapılan araştırmaların sınırlı olması yapılan bu çalışmanın önemini arttırmaktadır. Buradan hareketler yapılan bu çalışmada Konya ilinde yaşayan bireylerin dini tutumlarının belirlenmesi ve bunların bazı demografik değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmıştır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Yapılan bu çalışmada özellikle sosyal bilimler alanında yaygın olarak kullanılan betimsel çalışma modellerinden “Tarama Modeli” kullanılmıştır. Tarama modeline göre yürütülen çalışmalarda araştırmalara katılan bireylerin çalışmaya konu olan özelliklerinin bazı sosyo-demografik değişkenlere (yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, medeni durum vb.) göre incelenmesi amaçlanmaktadır (Can, 2014).

Yapılan çalışmada katılımcıların sahip oldukları demografik özellikleri belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Kişisel bilgi formunda yer alan sorular ile aşağıdaki demografik özelliklerin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

1. Cinsiyet
2. Yaş grubu

3. Medeni durum
4. Meslek grubu
5. Eğitim düzeyi
6. Algılanan gelir düzeyi
7. Aylık gelir düzeyi
8. Herhangi bir dini gruba (tarikat ya da cemaat) bağlı olma durumu
9. Daha önce okul hayatı dışında bir yerde din eğitimi alma durumu
10. Kendisini dindar olarak görme düzeyi

Araştırmaya katılan bireylerin dini tutum düzeylerinin tespit edilmesinde Ok (2011) tarafından geliştirilmiş olan “Dini Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek toplam 8 maddeden ve 4 alt boyuttan meydana gelmektedir. Ölçek geliştirme sürecinde ölçekte yer alan alt boyutların iç tutarlık katsayısının 0.40 ile 0.87 arasında değişiklik gösterdiği rapor edilmiştir. Ölçek 5’li Likert türünde bir yapıya sahiptir. Bu nedenle ölçekte yer alan maddelere verilen yanıtlar “Kesinlikle Katılmıyorum (1)” ile “Kesinlikle Katılıyorum (5)” aralığında değişmektedir. Ölçekte birinci ve ikinci maddeler duygu alt boyutunu, üçüncü ve dördüncü maddeler ilişki alt boyutunu, beşinci ve altıncı maddeler biliş alt boyutunu, yedinci ve sekizinci maddeler ise davranış alt boyutunu belirlemede kullanılmaktadır (Ok, 2011).

Araştırma kapsamında elde edilen anket verisinin analizinde SPSS 22 programı kullanılmıştır. Araştırmaya katılanların dini tutum ölçeğine verdikleri yanıtlara ilişkin güvenilirlik analizi uygulanmış ve ölçeğin alt boyutlarına ilişkin Cronbach’s Alpha iç tutarlık katsayıları sırasıyla davranış (,847), duygu (,794), biliş (,756), ilişki (,957) ve tüm ölçek (,895) olarak bulunmuştur. Bu değerler ölçeğin tüm alt boyutlarının analiz için uygun güvenilirlik düzeyine sahip olduğunu göstermektedir. Yapılan One Sample Kolmogorov-Smirnov normallik testi sonucunda verilerin normal dağılıma uygun olmadığı görülmüş ve bu nedenle non-parametrik analiz yöntemleri ile veriler analiz edilmiştir. Katılımcıların cinsiyetleri, herhangi bir gruba (cemaat / tarikat) üye olma durumu ve okul dışında dini eğitim almış olma durumuna göre ölçek puanlarının karşılaştırılmasında Mann Whitney U testi kullanılırken, yaş grupları, medeni durumları, meslekleri, eğitim düzeyleri, aylık gelir düzeyleri ve kendilerine yönelik dindarlık algılarına göre ölçek puanlarının karşılaştırılmasında Kruskal Wallis H testi kullanılmıştır.

4. Araştırmanın Hipotezleri

Bu araştırmanın temel hipotezi, “demografik değişkenlere göre dini tutumların farklılaştığı” üzerine kurulmuştur.

Yukarıda ifade edilen temel hipotez doğrultusunda alt hipotezleri ise şu şekilde sıralamak mümkündür:

- 1) Araştırmaya katılan bireylerin dini tutumları cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- 2) Araştırmaya katılan bireylerin dini tutumları yaş grubu değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- 3) Araştırmaya katılan bireylerin dini tutumları medeni durum değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- 4) Araştırmaya katılan bireylerin dini tutumları meslek grubu değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- 5) Araştırmaya katılan bireylerin dini tutumları eğitim durumu değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- 6) Araştırmaya katılan bireylerin dini tutumları algılanan gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- 7) Araştırmaya katılan bireylerin dini tutumları gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- 8) Araştırmaya katılan bireylerin dini tutumları dini bir gruba üye olma değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- 9) Araştırmaya katılan bireylerin dini tutumları kendini dindar olarak görme değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- 10) Araştırmaya katılan bireylerin dini tutumları okul hayatı dışında din eğitimi alma durumu değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir.

5. Konu İle İlgili Yapılan Araştırmalar

Taş (2005) tarafından yürütülen çalışmada üniversite öğrencilerinde dindarlık kriterlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın sonunda öğrencilerin dindarlık kriterlerine yönelik tutumlarının cinsiyetlerine göre anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur. Çalışmada öğrencilerin hem geleneksel hem de popüler dindarlık kriterlerini benimsedikleri bulgularına ulaşılmış, söz konusu dindarlık tiyolojilerine kız öğrencilerin daha fazla sahip olduğu bulunmuştur. Aynı çalışmada öğrencilerin dindarlık tiyolojilerinin yaş grubu, öğrenim görülen bölüm ve aile gelir düzeyi değişkenlerine göre anlamlı farklılık gösterdiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Arslan (2008) tarafından yapılmış olan çalışmada ekonomik kalkınmada dinsel olarak tutum ve davranışların çift yönlü olarak rolünü incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmaya üç farklı bölgeden, farklı meslek gruplarında çalışan 1 ila 80 yaş aralığının da 953 erkek ve 71 kadın katılmıştır. Toplamda ise 1128 örnek katılmış olup bunların yaş ortalamaları ise 38 çıkmıştır. Çalışmada veri toplamak için Dokuz Eylül Üniversitesi din psikolojisi ana bilim dalı akademisyenlerinin geliştirdiği Dini Hayat Ölçeği kullanılmıştır. Çalışmada sevgi ile dindarlık arasında anlamlı yönde bir fark olduğu bulunduğu, bölgelere göre niçin elindekilerle yetineyim görüşünü kabul edenlerin en başında Ege Bölgesinin ardından İç Anadolu Bölgesi ve son olarak ise Akdeniz Bölgesinin takip ettiği, Yine bölgelere göre kutsal gece, bayram ve günlere verilen önemin seviyesi bütün bölgelerle yakın çıkmıştır. Bu nedenle üç grup arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucu ulaşıldığı. Ekonomik gelişmeler de dini tutumun her üç bölge inanç seviyeleri arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmuştur. Dini tutum ve davranışlar ile ekonomik kalkınma arasında bir ilişki düşünüldüğünde başka kişilere güven ve zaman planlaması gibi faktörlerin arasında olumsuz bir ilişki düzeyi olduğu sonuç olarak ise dini tutum ile davranışlar, beraber iş yapma, iş harcamaları, tevekkül anlayışı, enerji kullanımı, bölgelere göre kutsal zaman dilimleri ile arasında anlamlı bir korelasyon olmadığı rapor edilmiştir.

Çalışkan (2002) tarafından yapılan çalışmada Fırat Üniversitesinde öğrenip gören öğrencilerin dini inançlarını incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmaya belirli bölümlerde okuyan öğrencilerden rastgele seçilmiş olan 450 öğrenci katılmıştır. Çalışmanın sonucunda ise öğrencilerin iman noktasında bir problemlerinin olmadığı

fakat dinin alt boyutlarının eksik bilinmesi yada yanlış bilinmesi nedeniyle sık sık kararsız bir tavır sergilediği ve hatta bir yanılgıya düştüğü rapor edilmiştir.

Çolak (2006) tarafından yapılan çalışmada orta yaş döneminde psikolojik, dini davranış ve inanış özelliklerini incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmaya 30-35 yaş arasında kayseri ilinde bulunan 117 kişi katılmıştır. Çalışmada oruç tutma ile cinsiyet arasında anlamlı seviyede bir ilişki olduğu bulunmuştur. Çalışmaya katılanların büyük bir bölümünün Ramazan ayının tamamında ya büyük çoğunluğunda oruç tuttuğu tespit edilmiştir. Ayrıca oruç tutma ile dini bilgi seviyesi arasında anlamlı yönde bir ilişki olduğu ve dini bilgi seviyesine göre oruç tutmanın da bir artış gösterdiği, Dini bilgi seviyesi ile oruç tutma arasındakine benzer bir ilişkide dindarlık seviyesi ve oruç tutma arasında çıkmıştır. Çalışmanın sonucunda ekonomi ile hac ibadeti arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanında hac ibadeti ve dini bilgi seviyesi arasında anlamlı yönde bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Aynı çalışmada orta yaş bireylerin inanç bakımından dünyaya neden geldik, sonuçta ne olacak sorularına cevap aradıkları rapor edilmiştir.

Çoştı (2009) tarafından yapılan çalışmada toplumsallaşma süresinde dindarlığı etkileyen faktörleri incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmaya Samsun ilinde yaşayan yetişkin rastgele seçilmiş 917 kişi katılmıştır. Çalışmada veri toplamak için Dini Yönelim Ölçeği kullanılmıştır. Çalışmada sosyal tabaka ve halkın normatif dini tutumu ile arasında yüksek seviyede bir farklılık olduğu ortaya çıkmıştır. Sosyal tabaka ve popüler dini tutum arasında istatistiksel bir farklılık olmadığı, ayrıca ailede din eğitimi ve öğretimini alması ya da almaması durumuna göre halkın normatif tutum arasında yüksek seviyede önemli bir fark olduğu, anne dini yönelimi ve kişinin dini tutumu arasında önemli düzeyde bir fark olduğu, ayrıca anne faktörünün kişinin din üzerinde farklılaşma oluşturduğu ortaya çıkmıştır. Kişiyeye yönelik demokratik, otoriter ilgisiz bir babaların ve çocukları benzer popüler dini tutum ve uygulamalara sahip oldukları, çocukların dini toplumsallaşmasında bazen annenin, bazen ise babanın önemli bir etkisi olduğunu, bazen ise de baba ve annenin arasında herhangi bir farkın olmadığı, dini toplumsallaşmada en önemli etkenlerden birisinin ise kardeş olduğu, çalışmada kardeş etkileme seviyesi ve normatif tutum arasında önemli seviyede bir farklılaşma, büyükanne ve büyük babanın etkileme seviyesi ile kişilerin normatif ve popüler tutumları arasında önemli seviyede bir fark olduğu, diğer akrabaların kişilerin dini

tutumu ile davranışlarını etkileme seviyesine göre normatif tutum arasına fark olmasına rağmen ikili karşılaştırmalarda herhangi bir farklılaşmanın ortaya çıkmadığı, araştırmanın sonunda ise bulgulara dayanarak dini etkileşiminde ve toplumsallaşmasında en büyük etkenin aile etkeni olduğu tespit edilmiştir.

Doğan (2007) tarafından yapılan çalışmada ilköğretim okullarında çalışan öğretmenlerin dini tutumlarını incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmaya Ankara ilinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olan ilköğretim okullarında görev yapan 118 öğretmen katılmıştır. Çalışmada veri toplamak için Dini Tutum Ölçeği ve Geleneksel Dini Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Çalışmada Cinsiyet değişkeninin dinsel tutum üzerinde farklılıklar yarattığı, erkek öğretmenlerin kadın öğretmenlere göre geleneksel dini daha çok benimsediği, medeni durum değişkenlerinin kendi aralarında anlamlı seviyede bir ilişkisi olduğu, öğretmenlerin branşlarının din tutumu ve geleneksel dine olan tutumları hakkında farklı anlamlı bir ilişkisi olduğu, öğretmenlerin mezun oldukları liselerin dine olan tutumun üzerinde bir etkisi olduğu ve imam hatip liselerinde okuyan kişilerin geleneksel dine daha yüksek seviyede bir tutum sergilediği, ayrıca öğretmenlerin mezun olduğu yüksekokullar ve fakültelerin branştaki benzerliğe benzer bir şekilde farklılık gösterdiği, bununla birlikte öğretmenlerin yaşları ilerledikçe dine olan tutumlarının arttığı ve olumlu yönde etkilendiği, öğretmenlerin anne ve babalarının dine olan tutumlarını büyük bir ölçüde değiştirdiği ve etkilediği, anne ve babaların geleneksel dine daha yüksek bir tutum sergilediği ve çocuklarında bu yönde bir etki oluşturdukları, çalışmada sonuç olarak geçmişten gelen geleneksel dine olan tutumunun yüksek seviyede olduğu ve yaşları ilerledikçe de bu seviyenin ortalama seviyede olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ekinci (2010) tarafından yapılan çalışmada Türkiye de küreselleşmeye karşı oluşan ekonomik tepkiler ve dini incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmada iki farklı sivil toplum örgütünü çalışmaya alırken karşılaştırmalı yaklaşım yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda ise Din ile ekonominin arasında bir ilişki olmadığı. Fakat din adamlarının yanlış yönlendirmeleri sonucu dinin alt dallarında bazı olumsuz ilişkiler olduğu rapor edilmiştir.

Ferşandoğlu (2010) tarafından yapılan çalışmada 15 ve 18 yaş aralığındaki kızların dini tutumlarını ve davranışlarını incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmada Yalova ilinde yaşayan 15-18 yaş aralığında ki 240 öğrenci katılmıştır. Çalışmada veri toplamak

için anket yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda ise ailelerin çocukların üzerinde dini yönden büyük bir etkisi olduğu, öğrencilerin ortalamasının üstünde düzenli olarak dua ettiği ve bunu alışkanlık haline getirdiği, öğrencilerin dualarında çoğunlukla derslerinde başarılı olmayı diledikleri ve maddi manevi dileklerde buldukları, öğrencilerin namaz kılma hakkında yetersiz bilgileri olduğu ve bu yüzden namaz kılmayı gereksiz görenlerin ortalamaları çok yüksek olduğu, fakat öğrencilerin din konusundaki bilgilerinin ortalamasının üzerinde olduğu, bununla birlikte okulların din üzerinde etkin kuruluş olduğu ve burada verilen dini bilgilerin daha çok dikkate alındığı, Ayrıca öğrencilerin dinledikleri müzik türlerinin dini düşünceler üzerinden bir farklılık oluşturmadığı rapor edilmiştir.

Gülen (2007) tarafından yapılan çalışmada kentleşme sürecinde dini davranışları ve tutumların değişimi incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmada çalışma grubu olarak Ankara Mamak ve Çankaya ilçelerinde yaşamlarını sürdüren 160 kişi katılmıştır. Çalışmada veri toplamak için Dindarlık Ölçeği kullanılmıştır. Yapılan çalışmada kentleşmenin davranış ve dini inanç ile pratikler üzerinde bazı değişiklikler meydana getirdiği, kentsel mekanlarda din genel olarak toplumsal yaşamdan çok uzaklaşmasına rağmen kişilerin özel hayatlarında büyük bir bölümünde devam ettiği, ayrıca kentsel hayatta modern-seküler düşünce ile din bir arada yaşadığı, ayrıca geleneksel dine bağlılık ve dine olan tutumun üst seviyede olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Güllü (2003) tarafından yapılan çalışmada Almanya da bulunan üçüncü kuşak Türk gençlerinin dini davranışları ve tutumunu incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmaya Köln'de bulunan 16 ve 24 yaş arasındaki 200 genç seçilmiştir. Çalışmada veri toplamak için anket yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada 3. Kuşak Türklerin 1. ve 2. Kuşak Türklere göre daha çok Avrupalı gördükleri fakat aldıkları geleneksel değerlerden de çok uzaklaşmadıkları, ayrıca bölgedeki Türklerin yaklaşık %43 lük kısmı orta derecede kendilerini dindar olarak gördüğü, gençlerin yaşantılarına dini cemaatlerin etkilerinin çok olduğu ve bununla birlikte Türkiye de dini cemaatlerin Almayandaki Türklerin dini yaşantıları etkilenmesinde çok büyük etkisi olduğu, ayrıca Almanya da yaşayan Türklerin Almanca konuşma da sıkıntı çekmeseler de aynı başarı okuma ve yazma da konuşma kadar ilerde olmadığı, bunun yanında Almanya'daki 3. Kuşak Türklerin okul içinde ve dışında akranları ile çift yönlü bir kaynaşma süreci olduğu, 3. kuşak Türklerinin dilsel ve kültürel kaynaşma yaşanırken bundan dinin de etkilendiği, fakat

hala kendi kültürünü yayma ve dini tutumu çok yüksek bireylerinde olduğu, bunun nedeni ve en büyük etkenin ise çocukların aileleri olduğuna ulaşılmıştır. Yine de 3. kuşak Türkleri 1. ve 2. kuşak Türklere göre daha çok farklılaşma yaşadığı rapor edilmiştir.

Gürhan (2010) tarafından yapılan çalışmada kadın akademisyenlerin dini algıları sosyolojik tahlilini incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmaya Dicle Üniversitesinde ve Mardin Artuklu Üniversitesinde görev yapan akademisyenler katılmıştır. Çalışmaya katılanların toplam akademisyen sayısı ise 50 dir. Çalışmada veri toplamak için dini tutum ölçeği kullanılmıştır. Çalışmada akademisyenlerin yaş değişkeninin dinsel tutum algılarında bir farklılık oluşturmadığı, ayrıca akademisyenlerin kariyerlerinin dini tutum algılarında bir farklılık oluşturmadığı, bununla birlikte akademisyenlerin doğum yerlerinin dini tutum algı boyutunu etkilemediği, yine araştırmadaki bulgulara göre feministlik ve her hangi bir meslek derneğine üye olmanın bir farklılık oluşturmadığı, akademisyenlerin gelir düzeylerinin dini tutum algısında bir farklılık oluşturmadığı ve herhangi bir sivil toplum faaliyetlerine katılan akademisyenlerin dini tutum algısında bir farklılık olmadığı, akademisyenlerin medeni durumu dini tutum algı üzerinde herhangi bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

İmamoğlu ve Yavuz (2011) tarafından yapılan çalışmada üniversite gençlerinde dini ve umutsuzluk ilişkisini incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmaya Sakarya Üniversitesinde bulunan Fen Edebiyat, Güzel Sanatlar, İlahiyat, İktisat ve İdari Bilimler, Sağlık Yüksekokulu ve Mühendislik Fakültesinde öğrenim gören 419 öğrenci katılmıştır. Çalışmada veri toplamak için Umutsuzluk Ölçeği ve Dini İnanç Ölçeği kullanılmıştır. Çalışmada kadın öğrencilerin inanç seviyeleri erkek öğrencilere göre daha yüksek çıkarken, erkek öğrencilerin ise umutsuzluk seviyeleri kadın öğrencilerden daha yüksek çıktığı, bununla birlikte bireyin inanç seviyesi yükseldikçe umutsuzluk seviyesinde ters bağlantı olup bir düşüş meydana gelmektedir. Dua etmenin öğrenciler içinde bir umut kaynağı olup motivasyon kaynağına dönüştüğü, sonuç olarak ise üniversite öğrencilerinde dini inanç genel olarak yüksek seviyede çıkarken umutsuzluk seviyesi ise tam tersi düşük çıkmıştır.

Kabaklıoğlu (2004) tarafından yapılan çalışmada gecekondulaşma ve dini incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmaya Kayseri ilinde bulunan farklı iki mahalle olan Yıldırım Beyazıt Mahallesi ve Zümrüt Mahallesinde yaşayan 100 kişi katılmıştır.

Çalışmada veri toplamak için anket yöntemi seçilmiştir. Çalışmada gecekondulaşmanın nedeni siyasi ve hızlı nüfus artışı olduğu, ayrıca yükselen ev fiyatlarının bir etken olduğu, bununla birlikte eğitim durumu değişkeninin din üzerinde bir farklılık oluşturmadığı, yaş faktörünün bir farklılık ortaya koymazken ailelerin çocuklar üzerinde din açısından yönlendirici en büyük etken olduğu bulunmuştur.

Kala (2006) tarafından yapılan çalışmada 18 ve 25 yaş arasındaki gençlerin dini tutum ve davranışları incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmaya Kültür Kasabasında yaşayan 156 genç ve 50 yetişkin katılmıştır. Çalışmada veri toplamak için bir form kullanılmıştır. Çalışmada yaş değişkeninin bir farklılık oluşturduğu yaş ilerledikçe dini tutum seviyesinin daha da yükseldiği, kasaba gençlerinin öğrenim düzeyi yükseldikçe dini tutumun da arttığı, ayrıca kasabada bulunan gençlerin meslek gruplarına göre bir farklılık olduğu ve bu farklılığı din tutumu ile anlamlı bir ilişkisi olduğu, bununla birlikte gelir durumunun dini tutumla anlamlı bir ilişkisi olmadığı ve gençlerin medeni durumunun evli olan gençlerin bekâr gençlere göre daha yüksek bir dini tutum sergiledikleri, gençler üzerinde daha büyük aile büyüklerinin dini tutum açısından büyük bir etken olduğu, sonuç olarak ise kasaba gençlerinin dini cemaatlerin yararlı ve gerekli olduğunu düşündüğü, dini cemaatlerin birbirilerini dışlamaları gibi olumsuz faktörlerin olduğunun da eleştirdikleri rapor edilmiştir.

Karabağ (2016) tarafında yapılan çalışmada ilköğretim ve ortaokulda görev yapmakta olan öğretmenlerin din anlayışını incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmaya Amasya da bulunan Merzifon ilçesinde görev yapan 909 öğretmen katılmıştır. Çalışmada veri toplamak için Dini Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda ise görev yapan öğretmenlerin mahalli, kişisel ve yetişme tarzlarına rağmen, toplum tarafından yaşanan hızlı ve etkili olan sosyokültürel dönüşüm döneminden farklı düzeyde etkilendikleri ve alçak gönüllü yönelim ile birlikte modern yönelimden de etkilendikleri, çalışmadaki değişkenler açısından sergiledikleri dini tutumun her iki kültürde bulunan hâkim faktörleri kişiliklerinde taşıdıkları rapor edilmiştir.

Karaçoşkun (2004) tarafından yapılan çalışmada dini inanç ve davranışların ilişkisinde psikolojik yaklaşımları incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmada olumlu kişilik ve benlik gelişiminde daha sağlıklı bir ruh yapısına sahip olma isteği ile kendi isteklerini gerçekleştirebilme yönünden, dini inanca sahip kişilerin, dinin subjektif ve objektif

olarak her iki tarafını da dengeli bir yaşamlarının ne kadar önemli olduğu tespit edilmiştir.

Kavas (2013) tarafından yapılan çalışmada demografik faktörlere göre dini tutumu incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmaya 2011 yılında Denizli de yaşayan ve 15 yaş üstü grupta bulunan toplam 869 birey katılmıştır. Çalışmada Dini Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Çalışmada cinsiyet faktörünün dini tutum açısından bir farklılık oluşturmadığı ama yaş faktörünün ise yaş ilerledikçe dini tutumun seviyesinin arttığı, bununla birlikte bireylerin eğitim durumlarının dini tutum ve davranışlar üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu, fakat maddi gelir düzeyi seviyesinin dini tutum ve davranış üzerinde herhangi bir farklılık oluşturmadığı verilen cevaplar sonucu elde edilmiştir. Ayrıca bireylerin din hakkındaki bilgileri arttıkça dini tutumlarının da olumlu bir şekilde artış gösterdiği, kuran kursundan eğitim alanların dini tutum seviyelerinin daha yüksek olduğu, bunun nedeni ise cami imamının bilgi seviyesine olan güvenden kaynakladığı ve geçmişte eğitim alması olduğu, sonuç olarak ise bireylerin dini tutumlarının gelir düzeyi, cinsiyet, din eğitimi alma ve aile bireylerinden aldıkları eğitim seviyesine göre değişiklik gösterdiği, yaş, eğitim, dini bilgi seviyesi, algılanan dindarlık seviyesi gibi farklı faktörlerin farklılıklar oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kaya ve Aydın (2011) tarafından yapılan çalışmada üniversite öğrencilerinin ahlaki olgunluğu ve dini inancın seviyeleri arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmaya 2010-2011 yılında üniversitede İlahiyat, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe ve Psikoloji bölümlerinde okuyan 425 kadın 181 erkek toplamda ise 606 öğrenci katılmıştır. Çalışmada veri toplamak için Dini İnanç Ölçeği ve Ahlaki olgunluk Ölçeği kullanılmıştır. Çalışmada kadın öğrencilerin ahlaki olgunluk ve dini inanç seviyeleri erkek öğrencilere oranla daha yüksek olduğu, ayrıca öğrencilerin okudukları bölümlerin farklılık oluşturduğu ve buna göre en yüksek seviye İlahiyat bölümü öğrencilerinde çıktığı, öğrencilerin okudukları ve geçen yıl arttıkça olumlu yönde bir dini inanç ve ahlaki olgunluğun arttığı görülmüştür. Öğrencilerin ekonomik durumlarının dini inanç ve ahlaki olgunluk üzerinde bir farkındalık yaratmadığı, çalışmada yaşanan yerin öğrencilerin dini inançları ve ahlaki olgunluk üzerinde bir farklılık oluşturmadığı, ayrıca dini inanç ve ahlaki olgunluk arasında anlamlı düzeyde bir ilişki olduğu rapor edilmiştir.

Kayahan (2017) tarafından yapılan çalışmada kamu çalışanlarının sağlık algıları ve dini tutumunun sosyo-demografik özellikleri ile ilişkisini incelemeyi amaçlamıştır.

Çalışmaya 10 farklı kamu kuruluşunda çalışan 456 çalışan personel katılmıştır. Çalışmada veri toplamak için anket formu kullanılmıştır. Çalışmada personelin inanç algısı, ibadet algısı, memnuniyet algısı, etkileme algısı ve genel dini tutum algısı yüksek olduğu, çalışanların unvan, kurum, çalışma statüsü, yaş, cinsiyet, eğitim, medeni durum, mesleki deneyim, kurum kıdemi ve maddi durumların anlamlı bir farklılık oluşturduğu, sonuç olarak ise sosyo-demografik özellik durumlarına göre farklılaştığı tespit edilmiştir.

Özalp (2015) tarafından yapılan çalışmada sosyal psikoloji teorilerinde inancın kişiler ve gruplar açısından incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmaya Türk ve yabancı 15 bilim adamı katılmıştır. Çalışmada veri toplamak için yüz yüze görüşme ile yapılmıştır. Çalışmada inan kavramı ülkemizdeki bilim adamları ve yurt dışındaki bilim adamlarına göre farklılık gösterdiği ve inancın kişiler üzerinde bir ilişkisi olduğu ortaya çıkmıştır.

Taş (2005) tarafından üniversite gençliği üzerinde yapılan uygulamalı çalışmada dindarlık kriterlerinde bazı farklılıkların olduğu ortaya konmuştur. Bu bağlamda, yaşa göre, cinsiyete göre, okuduğu bölüme göre, yaşadığı yerleşim yerine göre, ailenin ekonomik durumuna göre ve dini öğrenim durumuna göre anlamlı dini tutum ve yaşayış farklılıkları vardır. Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin kendi beyanları doğrultusunda dindarlık kriterlerine yönelik tutumlarında da farklılıklar gözlenmiştir. Ayrıca dindarlık kriterlerinin çeşitli boyutlarına yönelik tutumlarla ilgili sonuçlarda da hem farklılık hem de tutarlılık gösterdiği ortaya konmuştur.

Toman (2015) tarafından yapılan çalışmada liselerde görev yapan öğretmenlerin dini tutumlarını incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmaya Malatya ilinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda görev yapan 201 öğretmen katılmıştır. Çalışmada veri toplamak için İbadet Düzeyi Ölçeği, Etki Düzeyi Ölçeği, Bilgi Düzeyi Ölçeği ve Duygu Düzeyi Ölçeği kullanılmıştır. Çalışmada cinsiyet değişkeninin bir farklılık oluşturduğu, kadın öğretmenleri inanç ve duygu düzeyleri erkek öğretmenlere göre daha yüksek olduğu, yine benzer şekilde yaş değişkeninde ise öğretmenlerin yaşı ilerledikçe inanç, duygu ve bilgi, ibadetin arttığı, eğitim durumu ve dindarlık arasında pozitif yönde bir farklılaşma olduğu, aynı zamanda anne ve babanın eğitim düzeyi dini tutum seviyesinde bir farklılaşma oluşturduğu, öğretmenlerin medeni durumları dindarlığın seviyeleri ile ilgili tutumları pozitif yönde farklılaştırdığı, bunun yanında öğretmenlerin gelir durumlarının inanç ve ibadet üzerinde bir farklılaştırma oluşturmadığı, öğretmenlerin

branşlarına göre ise inanç, ibadet ve bilgi ile boyutları üzerinde bir farklılık oluşturduğu, öğretmenlerin yetiştiği yerlere göre bilgi ve boyutları, ibadet ve inanç üzerinde bir farklılaştırma oluşturduğu, öğretmenlerin dindarlık durumu yükseldikçe inanç ve ibadeti olumlu yönde bir şekilde etkilediği rapor edilmiştir.

Tuncer (2002) tarafından yapılan çalışmada dini inanç yönünden şehir ve köy çocuklarının karşılaştırılması amaçlanmıştır. Çalışmaya köy ve şehir okullarında okumakta olan 11 ve 15 yaş aralığındaki çocuklar katılmıştır. Çalışmanın sonucunda ise temel inanç yönünden öğrencilerin genellikle aynı seviyede ve iyi bir durumda oldukları ortaya çıkmıştır. Fakat düşünce, dini duygu gibi kavramlar ve dini pratiğe getirme yönünden köy okulunda okuyan çocukların daha duyarlı olduğu ortaya çıkmıştır. Soyut düşünce seviyesinde de ise ahiret inancı şehir okullarında daha üst seviyede olduğu sonucu ortaya çıkarken, dine teslimiyet gerektiren kader inancının seviyesi köy okullarında daha yüksek çıkmıştır.

Ulu (2006) tarafından yapılan çalışmada üniversitede öğrenim gören gençlerin dini davranışlarının ve inanışlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmaya Erciyes Üniversitesine bağlı olan Mühendislik, Tıp, İktisadi Bilimler ve İdari Bilimler, İlahiyat, Fen ve Edebiyat, Mimarlık, Güzel Sanatlar fakültelerinde öğrenim gören 250 öğrenci katılmıştır. Çalışmada veri toplamak için Dini Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Çalışmada gençlerin çoğunlukla farklı değişkenliklerden etkilenecek inancını sürdürdüğü, aynı zamanda öğrencilerin ailelerinin inançları üzerinde en büyük etken olduğu ve ortaokul ve lise dönemlerinde aldıkları dini eğitimlerinin etkilerinin büyük olduğu, öğrencilerin yaşı arttıkça dini inançları ve davranışlarının olum yönde etkilendiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca öğrencilerin okudukları bölümlerin inan boyutlarında farklılaşma meydana getirdiği, kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre dini inançlarının seviyesinin daha yüksek olduğu, bununla birlikte kadın öğrencilerin erkeklere göre dini inançları yerine getirme durumlarının daha yüksek olduğu, anne ve baba eğitimi yükseldikçe çocuklarının dini bilgilerinde ve dini inanışlarına olan tutumun olum yönde bir artış gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Yavuz (2009) tarafından yapılan çalışmada 18 ve 25 yaş aralığındaki üniversite öğrencilerinin dini inanç ve umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmaya 2008-2009 eğitim döneminde Sakarya Üniversitesinde farklı fakültelerde öğrenim gören 403 öğrenci katılmıştır. Çalışmada veri toplamak için

Umutsuzluk Ölçeği ve Dini İnançlar Ölçeği kullanılmıştır. Çalışmada öğrencilerin yaşlarının yükselmesi ile birlikte dine olan bağlılıkları artarken umutsuzluk seviyelerinin azaldığı, bununla birlikte öğrencilerin okulda geçirdikleri yıl ve sınıfları arttıkça dini inan tutumları arttığı, ayrıca öğrencilerin öğrenim gördükleri fakültelere göre umutsuzluk ve dini inançları üzerinde farklılaşma olduğu, öğrencilerin okul öncesi yaşantısını sürdürdüğü yerlere göre dini inanç seviyelerinde ve tutumlarında bir farklılaşma meydana gelirken bu durum umutsuzluk için geçerli olmadığı, dini inanç seviyesi ile umutsuzluk arasında bir ilişki olduğu ve inanç seviyesi yükseldikçe umutsuzluk seviyesinde tam tersi bir şekilde azalma olduğu, ayrıca gelir düzeyi dini inanç üzerinde bir farklılaşma meydana getirmezken umutsuzluk üzerinde gelir düzeyi düştükçe olumsuz yönde umutsuzluk seviyesinde artış meydana geldiği rapor edilmiştir.

Yukarıda yer alan araştırmalar incelendiği zaman Türkiye’de dini tutum üzerine yapılan çalışmaların genellikle genç bireyler ya da belirli bir meslek grubunda yer alan kişiler üzerinde yürütüldüğü görülmektedir. Yapılan bu çalışmada ise yukarıda yer alan çalışmalardan farklı olarak toplumun her kesiminden yetişkin bireyin dini tutumlarının bazı demografik değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.Din ve Dini Tutum Kavramları

Din sözcüğü Arapçada “d-y-n” fiil kökünden türemiş mükafat, ceza, huy, mezhep, kanun, şeriat, birinin emrine girme, inanma, izlenen yol, adet, usul gibi manalara karşılık gelmektedir. Din kavramı Batı dillerinde ise kök itibariyle Latince “religare” veya “religere” sözcüğünden türemektedir. “Religare” sözcüğü insanların din aracılığıyla Tanrı’ya ve birbirlerine bağlılık duymaları “religere” sözcüğü ise bir işi tekrar tekrar dikkatli şekilde yerine getirmek ve dolayısıyla gerçekleştirilen ibadet ve ayin anlamına gelmektedir (Gürhan, 2010: 12). Dilimizdeki kullanılışı şekliyle din, “inanç sistemi ya da bir inancın kurallar bütünü” gibi manalara gelir (Karacoşkun, 2004).

Dinin, çeşitli boyutlarına ağırlık veren tanımlar ele alındığında, onu insanın kendi gerçekliğini aşan, takipçileri için bütüncül, her şeyi çevreleyen bir anlam haritası geliştiren, özel ve toplumsal yaşamında tutumlarına yön veren ahlâkî, itikadî ve pratik yönleri bulunan bir simgeler sistemi olarak tanımlamak mümkündür (Gülen, 2007: 24).

Din toplumsal alanda, değerler, semboller, imgeler aracılığıyla ortaya çıkmakta ya da farklı bir deyişle söz konusu bu faktörler içerisinde toplumsallaşmaktadır. Dînî inanç, tutum ve davranışlar ise kişinin, toplumsallaşmış bu dini kültür faktörleriyle olan etkileşimiyle oluşmaktadır. Bu nedenle, bireyin toplumun dini kültür faktörlerini kazanması ancak bir öğrenme süreci kapsamında gerçekleşmektedir. Bu noktada ise karşımıza dini toplumsallaşma olgusu çıkmaktadır (Çoştı, 2009).

Din, kültürün önemli ve vazgeçilmez bir unsurudur. Birey, sosyalleşme kapsamında, içinde yer aldığı toplumun değer yargılarını, inanç sistemini, ahlaki ve toplumsal kurallarını, geleneksel kültürünü, siyasal ve ekonomik yapısını öğrenir. Bireyin bu toplumsallaşma aşamasında tutumları da oluşur. Dini tutumlar da diğer tutumlarla ile eş zamanlı olarak şekillenir. Zaman içerisinde bu tutumlar bireyin kişilik yapısını meydana getirir. Birey, kendi kişiliğini ortaya koyarken içinde yer aldığı toplumun dini değerlerini ya kabul eder ya reddeder ya da bu konulara tümüyle ilgisiz

kalır. Dini tutumlar da diğer tutumlar gibi kişiye, içinde doğup büyüdüğü toplumsal çevre tarafından kazandırılır (Doğan, 2007).

Tutum ise bir birey ve o bireye atfedilen bir eğilimdir. Özetle tutumun bir kişiye ait gözlenebilen bir tutum değil, ancak o bireyin gözlenebilen tutumlarını değerlendirerek o bireye atfettiğimiz bir eğilim olduğu görülmektedir. Yani tutum, davranışa hazırlayıcı bir eğilim olup, gözlenebilir bir davranış değildir. Söz gelimi savurganlık bir tutum olup gözle görülmemesine karşın gözle görebilir bazı davranışlara neden olur ki bu davranışların neticesinde o bireyde bu tutumdan söz edebiliriz (Arslan, 2008: 15). Tutumlar son derece organize olan uzun vadeli davranış, inanç ve duygu eğilimleridir. Kişi, dünyaya geldiğinde tutumlarıyla birlikte doğmaz. Tutum sonradan kazanılır. Kişinin tutumları bazı sebeplerle meydana gelir, değişir ve gelişir. Tutumların değişim, gelişim ve oluşum sebeplerini bilmek insanın daha titiz bir yaklaşım benimsemesi noktasında kendisine yardımcı olur. Genel tutumlarla alakalı olarak ifade edilen konular dinî tutumlar için de geçerlidir (Arslan, 2009).

Dinî tutumları meydana getiren bilişsel, duygusal ve davranış faktörlerinin her birine karşı olumlu bir yaklaşım sahibi olan birinin olumlu bir dini tutuma sahip olduğu, bu faktörlere karşı olumsuz bir yapıya sahip olan bir bireyin ise olumsuz bir dinî tutuma sahip olduğunu dile getirebiliriz. Yani dinî tutumu olumlu olan bir bireyin, dinî tutumun her üç faktörünün de olumlu olduğunu düşünürüz. “Tutum unsurlarında olduğu gibi, bir tutumun tümünün, bireyin farklı bir tutumuyla ya da diğer tutumlarıyla tutarlılık düzeyi önemli bir özelliktir. Yapılan çalışmalar, genel olarak tutumların birbirleriyle tutarlı bir bağlantı oluşturduğunu ortaya koymuştur” (Peker, 1993). Tutumlar örtük ve açık olarak iki gruba ayrılmaktadır. Açık tutumlar direkt ve kasıtlı olarak gerçekleştirilen tutumları kapsarken, örtük tutumlar bireyin bilincinde olmadıkları ve açık tutumun karşıtı olan tutumları kapsamaktadır. Söz gelimi bir birey genel itibari ile dindarlara ilişkin olumlu yaklaşıma sahip olmasına karşın kimi konularda farkında olmadan dindarların bazı açalarına yönelik olumsuz davranışta bulunabilir (Ok, 2011).

Dini tutumların insan yaşamında önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir. Zira hayatın yapısından doğan boşluk, anlamsızlık, ölüm ve yokluk gibi bireyin zihnini meşgul eden olumsuz duygu ve düşüncelere iten kavramlar, dinî inanç ve değerlerin yarattığı huzur, sakinlik ve mutluluk sayesinde yok edilmektedir (Ferşadoğlu, 2013).

2. Dinin Önemi ve Toplumdaki Yeri

Dinin toplum üzerinde önemli bir etkisi ve rolü bulunmaktadır. Literatürde dinin toplumdaki önemi ve yerine ilişkin bilgiler aşağıda açıklanmıştır.

Kültür ve din ayrılmaz bir bütündür. Din neredeyse her çağda insan ve toplumların yaşam biçimini yönlendirmiş, değişim ve gelişmelere etkide bulunmuş, mimari, müzik, edebiyat, sanat, gelenek, görenek, adet, örf ve dil gibi kültür unsurlarının gelişmesinde oldukça belirleyici olmuştur. Toplumumuzda mevcut darülacezeler, imarethaneler, köprüler, vakıflar, çeşmeler ve ibadethaneler gibi pek çok kültürel ve mimari yapının oluşmasında dini emir ve buyruklar birinci derecede etkilidir. Türkçe’de dinin etkisine maruz kalmaktadır. Toplumda sürekli olarak kullanılan, “Allah’a şükür”, “Selamünaleyküm”, “Aleyküselam”, “Maşallah”, “Maazallah”, “Allah rahmet eylesin”, “Elhamdülillah”, “Allah’a emanet”, “Allahaismarladık”, “İnşallah” vb. daha birçoğu esasında derin İslami anlamlar içeren, sıklıkla dile getirdiğimiz kalıplardır. Bu örneklerden de çıkarılabileceği gibi dinin dili maruz bıraktığı etkiler son derece açık biçimde görülmektedir (Gürhan, 2010).

İnsan toplumlarını birbirinden ayıran en önemli unsurların başında, din ve dil birliği gelmektedir. Ayrıca coğrafi şartlar da insan toplumlarını birbirinden ayıran önemli bir arasında yer almaktadır. Toplumlarda din, dil, tarih, hukuk, edebiyat, sanat ve ahlak gibi bir arada yaşayan insanların oluşturdukları ortak değerler ve bunların birleşmesiyle oluşan, ortak duygu ve düşüncelere dayanan bir kültür bulunmaktadır. Söz konusu kültürün oluşmasında ve ahlak anlayışının gelişmesinde inanılan dinin de büyük ölçüde belirleyici ve o kültürü şekillendirici rolü bulunmaktadır (Aşıkoğlu, 1998).

Örf ve adetlerimiz üzerinde de din birinci derecede etkilidir. Bir bireyin dünyaya gelmesiyle beraber din temelli adetler kendini gösterir. Çocuğu doğan baba, çevresine ikramlar yapar. Çocuğa isim verilirken sol kulağına kamet okunurken, sağ kulağına da ezan okunur. Erkek çocuk, ailesi tarafından uygun görülen bir yaşta tören ve kutlamalarla sünnet ettirilir. Kız isteme töreninde “Allah’ın emri Peygamber’in kavli” ile istenir. Düğün törenlerinde çiftlerin mutlu olması için dua edilir. Yeni evlenen çift evliliklerinin ilk gecesinde odalarına çekildiklerinde ilk önce iki rekat namaz kılar, geleceklerinin hayırlı ve bereketli olması için duada bulunurlar. Bir insan öldüğünde

cenazenin yıkanması, kefenlenmesi, namazının kılınması, mezara gömülmesi yerleşik örf ve adetler üzerine yapılmaktadır ve ayrıca tüm bunlar beraberinde İslam Dini'nin birer buyruk veya tavsiyesidir. Bunun yanı sıra ahlaki değerlerin temeli de çoğunlukla dini temellidir (Gürhan, 2010).

Çekin'e (2013) göre din, toplumsal yaşamın dikkat çeken yönlerinden birisidir. Din olgusunun çağdaş yaşamdaki etkisi, sosyal bilimlerde ve toplumda dikkat çekmeye devam etmektedir. İnsana ilişkin bir yapı olarak din, her yetisi ile bireylerin gelişimini hedeflemektedir. Din, bireysel boyutunun yanı sıra toplumsal boyutu da olan bir yapıdır. Dini amaçlar çerçevesinde insanlar bir araya gelmekte, benzer hisleri paylaşmakta, aynı şekilde tutum sergilemekte, toplumsal olayları benzer biçimde algılamaktadır.

Din olgusu toplumsal değişimi tetikleyen önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte bazı durumlarda din olgusunun toplumsal değişim ve gelişimi engellediği de belirtilmektedir. Her iki durumda da din olgusu değişime direnç gösteren, istikrarı sağlayan ve toplumsal bütünleşmeyi koruyan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünyanın hangi bölgesinde olursa olsun bir din ortaya çıkmış ise kısa sürede kendisine inanan kitleleri de oluşturmuştur. Bu nedenle nerede bir toplum varsa orada bir din olduğu söylenebilir. (Abuzar, 2011).

Yukarıda yer alan bilgilerde görüldüğü gibi din olgusu toplum yaşamını birçok açıdan etkileyen, kültür ile iç içe olan, toplumun örf ve adetlerini etkileyen, bunun yanında toplumun yaşam biçimini yönlendiren bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yönüyle ele alındığı zaman din olgusu birçok sosyal bilimcinin dikkatini çekmiş önemli bir araştırma alanı olarak da değerlendirilmektedir.

3. Dini Tutumların Gelişimi

İnsanın varoluşsal temelinde mevcut bir eğilim ve sadakat nesnesine yönelik eğilimlerin ve meydana gelen süreçlerin yarattığı yaşantıların kurumsal bir dini inanış alanı ile bütünleşmesi neticesinde, iman deneyimi kişinin hayatında önemli bir yere sahiptir. Dönem dönem sorgulama, dönem dönem şüphelenme evreleri yaşayarak her gelişim sürecinin psikososyal kişiliğine göre değişkenlikler barındırır. İman etmedeki bu değişim ve gelişme dönemlerini yüzlerce birey üzerinde inceleme yaparak araştıran

Fowler ve yardımcılarının araştırmaları sonucunda 7 esas evre ortaya konulmuştur. Söz konusu evreleri bireyin gelişme sürecine uygun olarak aşağıdaki gibi aktarabiliriz:

1. Temel İman (Anne karnında ve yaşamın ilk ayları) : Bu dönem duygusal güvenin gelişimini kapsar. İzleyen süreçteki iman gelişimi bu temel üzerinden şekillenir.

2. Sezgisel / Yansıma İman (İlk çocukluk) : Bu dönemde hayal gücü, algı ile uzun süren, imana ilişkin şekillenmeleri bir araya toplar. Çocuk, kutsal olanın gerektirdiğı yasakların ve ahlaki varlığın bilincine varır.

3. Mistik / Gerçek (Literal) İman (İlkokul Yılları) : Bir müddet sonra mantıksal düşünme becerisinin gelişmesi, Piaget'in somut işlemler adımına paralel anlamda, dünyadaki gidişatı algılamaya katkı sağlar. Artık çocuk gerçek dünya ile hayal arasındaki farkı görebilir ve diğeri insanların bakış açılarını ayırt edebilir. Dini inançlar ve semboller tümüyle gerçek olarak değerlendirilir.

4. Sentetik / Geleneksel İman (İlk ergenlik) : Birey 14 yaşına bastığında, Tanrı ile daha fazla bireysel bağı istek yaratan biçimsel ameli düşünce ile alakalı soyut yaklaşımlara bir güven söz konusudur. Geçmişte yaşadıklarıyla ilgili düşünceleri ise kişisel ilişkiler ve gelecekle ilgili endişeler, ortak görüşü bulma ve bir dünya algısı ve onun değerlerini paylaşmaya katkı sağlar.

5. Bireysel / Düşünmeye Dayalı İnanç (Son ergenlik ve genç yetişkinlik) : Bu evrede dıştaki otoriteye güvenden içteki otoriteye güvene geçişi kapsayan, eleştirel kontrol, inanç ve değerleri tekrar oluşturma vardır. Bu, bilinçli olarak alınan kararlara bir "yön veren ego" nun gelişmesine ortam hazırlar.

6. Birleşik İman (Orta yaş veya sonrası) : Altıncı evrede, doğrudan yaşantı haline gelemeyen hakikatle daha derin bir bağ kurma arzusu yaratan karşıtların bir bileşimi (söz gelimi, hiçbir bireyin genç ve yaşlı, erkek ve dişi, yapıcı ve yıkıcı olan yönlerinin farkına varılması) söz konusudur. Karşılıklı diyaloga dayanan bilgi gelişir, öyle ki kişi, karmaşık bir dünyanın çok boyutlu bakış açılarına açık duruma gelir. Bu, kişinin beşinci evrede gelişen iman çerçevesinin ötesine geçmesini ve gerçeğin çok boyutlu olmasının yanı sıra kaynağı dolayısıyla birbirleri ile ilişkili olduğunun farkına varılmasına fırsat tanır.

7. Evrensel İman (Belirli bir yaş aralığı söz konusu değildir) : Son evre, sevgi ve adaleti etkin hale getirip, baskı ve zor kullanmayı yenmek için ortaya çıkan ya da

Tanrının gücüyle birleşmeyi kapsar. İnanç gelişiminin bu adımına erişen bireyler, “Aramızda sevgi ve adaletin bulunduğu bir topluluk olarak hayatlarını sürdürürler. Onlar bizim huzurumuz adına kurtulmuş bölgeler yaratırlar ve biz onları hem serbestlik için yaşar ve hem de tehdit için yaşantılarız. Bu kişiler, “adalet ve sevgi toplumu”na direnç gösteren, insanlığını yitirmiş yapılara bağlı ve dost olan bireylere karşı durmaya yöneltilir” (Karacoşkun, 200).

Bilindiği gibi tutumlar iyi organize olmuş inanç, duygu ve davranışlardan meydana gelmektedir. İnsanlar tutumları ile birlikte dünyaya gelmemekte, tutumlar doğumdan itibaren şekillenmeye başlamaktadır. Bu nedenle bireyin tutumları bir takım nedenlere bağlı olarak ortaya çıkmakta ve gelişmektedir. Genel tutumlarda olduğu gibi dini tutumların da gelişmesi ve şekillenmesi yaşam biçimi ve karşılaşılan durumlar ile yakından ilgilidir (Arslan, 2009). Bu nedenle hayatı boyunca dini bilgilerin öğretildiği ya da dindar bir aile ortamında yetiştirilmiş ortamda büyüyen bireylerin dini tutumlarının yüksek olması beklenen bir durumdur. Buna karşılık dini öğretilerin olmadığı bir ortamda yetişen bireyin ise düşük dini tutuma sahip olması muhtemel bir sonuçtur.

4. Dindarlık Kavramı ve Dindarlığın Boyutları

Din, insani bir gereksinimdir ve bilim dünyasının ilk çağlarından bu yana bilim insanları ve filozoflar bu konuyla ilgili değerlendirmeler yapmışlardır. Çağdaş psikoloji anlayışının gelişmesiyle de söz konusu gereksinim psikolojik olarak değerlendirilmiş ve çeşitli değerlendirmeler kapsamında yorumlanmıştır. Fakat sübjektif bir olgu olarak din, kişisel alana yansıdığı anda öznel bir yapıya sahip olur. Bu konuya ilişkin detayların iyice anlaşılabilmesi için ise “dindar” sözcüğünün de değerlendirilmesi gerekmektedir (Ulu, 2013: 18). Bilindiği gibi dini tutumlarının ortaya çıkmasında en etkili unsurların başında bireylerin dindarlık düzeyleri gelmektedir. Dindarlık kavramı inanç, ibadet, amel-i salih, muamelat, ahlak gibi son derece geniş alanı kapsamaktadır (Doğan, 2007).

Kavram olarak dindarlık oldukça geniştir ve dindar olan bireyin manevi durumu şeklinde ifade edilebilir. Dindarlık psikolojik ve teolojik bakımdan değerlendirildiğinde bu durum kendisini daha açık şekilde belli etmektedir. Teolojik bakımdan değerlendirildiğinde de psikolojik olarak incelendiğinde de dindarlık insani bir

özelliştir. Teolojik boyutu ile incelendiğinde dindar bireylerin dinin gerekliliklerini uygulamasıdır. Bir başka deyişle insanların dinin haram olarak nitelendirdiği davranışlardan kaçınmak, helal olarak kabul ettiklerinde ise kişisel özgürlüğü ile hareket etmesidir. Psikolojik olarak değerlendirildiğinde ise dindarlığın insanın dini açıdan önemli olan ile arasındaki özel bir bağ olduğu dikkati çekmektedir. Söz konusu bağda birey etkindir ve bu etkinlik insanın manevi ve bedeni yaşamında kendisini gösterir (Ulu, 2013).

Dindar kelimesi, Arapça “din” ve Farsça “dâr” sözcüklerinin birleşmesinden ortaya çıkan bir terimdir. Din kavramı genel bir ifadeyle “kutsalın yolu” olarak açıklanabilir. “Dâr” sözcüğü, bağlanmak, sahip olmak manalarına karşılık gelmektedir. TDK dindar kavramını, “Din kurallarına bağlı (kimse), dini inancı güçlü, mütedeyyin” olarak açıklamaktadır. Bu nedenle dindar denildiğinde bu kavramdan dinine bağlı olan birey anlamı çıkartılır. Dindar sözcüğünün Arapça karşılığı “mutekit”, “Müslüman” ve “mütedeyyin”dir. İngilizcede ise “faithful”, “godfearing” “devotee”, “prayerful”, “devotional”, “pious”, “devout”, “godly” ve “religious” sözcükleri bu anlama karşılık gelmektedir (Ulu, 2013).

Din olgusu, mutlak şekilde kutsalın nesneliliği ile bireylerin yaşamına girmeyip, içinde yer alan sosyo-kültürel ortamın yarattığı koşullar kapsamında bazı imgeler, semboller, değerler ve pratikler yoluyla somutlaşmaktadır. Bireyler dindarlık eğilimleri, bu sosyo-dînî kültür içerisinde somutlaşan dînî kültür faktörüyle etkileşime girerek gerçekleşmektedir (Çoştı, 2009). Terim anlamı olarak dindarlık kutsal olanın cemiyet yaşamındaki deneyiminin yoğunluk düzeyidir. Bir başka deyişle dini gereklilikleri gerçekleştirme ve dinin emir ve yasakları paralelinde hayatını devam ettirme düzeyidir. Bir birey ahlak, ibadet ve inanç kurallarına ne kadar uyuyorsa o kadar dindar demektir (Kala, 2006).

Günümüzde milyarlarca kişiyi etkileyen din ve buna bağlı olarak dindarlık fenomeni tüm insanlar tarafından aynı şekilde algılanmamıştır. Bu çeşitli algı ve yorumlarla ileri seviyede oldukça fazla sayıda din, mezhep ve cemaat gibi sosyolojik oluşumlara neden olmuştur. Söz konusu oluşumlar dâhilindeki insanların din ve dindarlığı oldukça farklı şekillerde anladıkları, açıkladıkları ve farklı manalar atfettikleri ve yaşadıkları bilinmektedir. Şöyle ki, çevremizdeki birkaç bireye bu olgularla alakalı sorular yöneltildiğinde, alınacak yanıtların bunu kanıtlayacağı görülecektir. Bu çaba

karşısında ulaşılabacak benzer sonuç ise, “her birey için din bir anlamı vardır ve bir şeyler ifade etmektedir” (Ulu, 2013).

Din ve toplumun karşılıklı olarak birbirlerine etkilerinin sosyoloji disiplini açısından nasıl ele alınması gerektiği sorunu, bu tutumu benimseyen pek çok sosyolog tarafından ilgi çekici olmuştur. Bunun için dini yaşamın tek veya çok boyutlu açıdan değerlendirilmesi gerektiği konusunda görüşler vardır. Bu bağlamda dindarlık ve dindarlığın boyutları gibi terimler temel ilgi odağı olmaya başlamıştır (Karaşahin, 2008).

Dindarlığın ilk boyutu dini inanç boyutudur. Her din belirli inanç ilkelerinden meydana geldiğine göre, dindarlıkla alakalı en temel boyut inançtır. İnanç, dinsel ifadenin herhangi biri tarafından doğru kabul edilmesi ve inananın doğru olarak kabullendiği inanç doğrultusunda açık bir şekilde hareket etmesidir (Kurtkan-Bilgiseven, 1985).

Dindarlığın ikinci boyutu dini tecrübe (duygu) boyutudur. Dindarlığın duygu boyutu daha çok dinin bireyler üzerindeki duygusal etkileriyle alakalıdır. Bireylerin deneyim kazandığı, dinî kaynaklı korku, vecd, huşu, mutluluk, kaygı, tevekkül gibi duygular bu kategori kapsamındadır (Gülen, 2007).

Din ve dinle bağlantılı konulara ilgi gösterme veya göstermeme, bunları sevme veya sevmeme gibi durumlar dini yaşam biçimi içerisinde sergilenen duygusal davranışlardır. Dindarlık dâhilinde meydana gelen bu duygular uzun vadeli. Dinle alakalı kazanılan bilgiler zamanla değişime uğrayabilir, fakat duygu düzeyinin değişimi güçtür. Hissedilen duyguların geçmiş yaşanmışlıklarla bağlantısı bulunmaktadır. Pozitif hisler besleyen kişiler dini yaşantı dolayısıyla haz duyarken, olumsuz fikirleri olanlar sıkıntı hissederler (Kaya, 1998: 46). Kutsal kabul edilen varlıkla sağlanan etkileşimde duygu düzeyi önemlidir. Dinin duygu düzeyi olmaksızın diğer açılar yalnız başına yetersizdir (Yıldız, 2006).

Diğer dindarlık alt boyutu ise dinin ritüel boyutudur. Dindarlığın ritüel boyutu ise dinin takipçilerinin, inandıkları din adına düzenli veya düzensiz aralıklarla yineledikleri ibadetleri, toplu olarak katılım sağlanan dinî ayinleri, dinî özellikteki perhizleri ve buna benzer ibadetleri içermektedir (Gülen, 2007).

Durkheim’a göre dinî ritüeller bireylerde topluma dair teslimiyet ve aidiyet duygusunu ortaya çıkarır, ortak duygular oluşturarak, beraberlik sağlayarak toplumsal

bütünlüğü ve duyguları pekiştirir. Böylelikle din toplumsal düzenin gerçekleşmesinde ve sağlanmasında son derece fonksiyonel bir konuma sahip olur. Fakat 20. yüzyıldaki dinî kapsamlı devrimci sosyal hareketlere bakıldığında dinin toplumsal yapıda her zaman bir düzen faktörü olarak var olduğunu söylemek güçleşmektedir. Her ne kadar din, toplumu meydana getiren bireyler üzerinde kolektif bir bilinç ortaya çıkarmaktaysa da günümüzde dünyanın birçok yerinde karşılaşılan devrimci özelliğe ve dinsel kapsama sahip hareketlerin toplumsal çözülmeye de neden olabildiği bilinmektedir (Gülen, 2007).

Dindarlığa ilişkin diğer alt boyut dini bilgi boyutudur. “Dinî bilgi” dindarlığın dördüncü boyutunu meydana getirmektedir. Belirli bir dinin üyelerinin, temel inanç ilkelerinden kutsal metinlere dek din ile alakalı sahip oldukları bilgi düzeyi, kutsal metinlerin ve dini özellikli literatürün okunma ve takip sıklığı dinin bilgi düzeyine dair konulardır (Gülen, 2007). Din ve dindarlık olgusunun bilgi düzeyi diğerleriyle kıyaslandığında bireyin inandığı din konusunda değer, ahlak, ibadet ve inanç alanlarında bilmesi gerekenler olması yönüyle daha detaylı bir içerik olarak kendini göstermektedir (Çekin, 2013).

Dindarlığın en son boyutu “etkileme boyutu”dur. İnsanların, toplumsal hayatta ne oranda dinî düşüncenin etkisi altında kaldığı, gündelik hayatındaki ilişkilerinde dini olguların göz önüne koyulup koyulmadığı, dini bağlılık ve teslimiyetin kişilerin genel tutumları üzerindeki etkisi bu kategorinin sınırlarına girmektedir (Johnstone, 2004: 68; Aktaran: Gülen, 2007). Kimi zaman dini etkiler oldukça somutken kimi zaman da soyut özellik barındırabilir. Manevi güven ve huzur hissi yaratma, sosyal çevre oluşturma, bir takım korku ve kaygılardan, umutsuzluktan kurtarma, güçlüklerle başa çıkma gücü verme, geleceğe ilişkin ebedi yaşamda mutluluğu yakalama, daha iyi koşullarda bir yeniden doğuşu gerçekleştirmeyi ümit etme gibi bu etkilere örnek gösterilebilir (Glock, 1998).

Dindarlığa dair ortaya konulan bu beş boyut birlikte ele alındığında, dindarlığı, bir dini inanışa bağlılıkla beraber, bireylerin bu inanca dair bilgi sahibi olması, tutum ve davranışlarını bu inanca koyduğu ilkeler doğrultusunda derlemesi ve inancın getirmiş olduğu dini pratikleri yerine getirmesi olarak ifade etmek mümkündür (Gülen, 2007).

5. Dindarlık Tipolojileri

Din toplumsal alanda, değerler, semboller, imgeler aracılığıyla ortaya çıkmakta ve bireylerin, bu sembollerle etkileşimi oranında dindarlık eğilimleri ve tipolojileri oluşmaktadır (Çoştı, 2009). Bu nedenle toplumlarda dini yaşam tarzlarındaki farklılıkları ortaya koyabilmek için çeşitli dindarlık tipolojileri gelişmiştir (Akkuş ve Uçar, 2018).

Literatürde yer alan dindarlık tipolojileri aşağıda başlıklar halinde açıklanmıştır. Taplamacıoğlu (1962) dini hayatı yaşama yoğunluğunu temel alarak “Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddet Ve Kesafeti Üzerine Bir Anket Denemesi” adlı çalışmasında beşli bir tipoloji oluşturmuştur. Bu tasnifin sonucunda ayırdığı beş kategori şunlardır:

- 1) *Gayri amel zümre*: Cenaze namazı dışında diğer ibadetleri yerine getirmeyenler.
- 2) *İdarei maslahatçı zümre*: İçinde bulunduğu toplumun ortam ve durumuna bağlı olarak dini ibadet noktasında hareket edenler.
- 3) *Dini bütün veya amel zümre*: Dünyevi geçim kaygıları yerine getirmekle birlikte dini ödev ve yükümlüklerini tam olarak yerine getirenler.
- 4) *Sofu zümresi*: Genellikle yaşlı kesim olup dünya ile ilişkileri alt düzeyde olduğundan günlük yaşantılarında ibadetlerine fazlasıyla yer verirler.
- 5) *Softa zümresi*: Din konusunda aşırıya kaçıp, akli paranteze alan ve genellikle cezalandırma konusunda istekli olan zümre. Bunlar herkesten şüphe eder, herkesin bir muhbir, kötülük tohumu saçan bir müfsit olduğuna, dinin imanın dünyadan silinip gittiğine inanırlar.

Günay (1999: 259-264) “Şiddetinin Azlık-Çokluğuna Göre Dini Yaşayış Tipleri” ve “Biçim Bakımından Dini Yaşayışta Ayırdedilen Tipler” olarak iki farklı tipoloji oluşturmuştur. Şiddetinin azlık-çokluğuna göre dini yaşayış tiplerini beş kategoriye ayırmaktadır.

- 1) *Ateşli dindarlar*: Dini emir ve yasaklara sıkı sıkıya bağlı olup, dini gereklere dünyevi hayatlarını kapsayacak ölçüde sarılmış bulunanlar.
- 2) *Alaca dindarlar*: Dini inanış ve ritüellere saygılı olmakla birlikte her zaman gereklerini yerine getir(e)meyip, dini önemi olan gün ve gecelerde dini

yaşayışlarında artış olanlar. Dini pratiklere bağlılıklarında düzensizlik göze çarpmaktadır.

- 3) *Mevsimine göre dindar olanlar*: Dini inanışlara az-çok sahip olmakla birlikte dini pratik ve ibadetlere pek yer vermeyenler. Toplumsal dini atmosfer durumu baskın olduğu anlarda dini ritüellere katılanlardır.
- 4) *Beynamazlar*: Dini inançlara az-çok saygılı olmakla birlikte, dinin pratikler yaşantılarında yok denecek kadar azdır.
- 5) *Dine karşı ilgisiz olanlar*: Pratik olarak dini ibadet ve ritüellere hiç vermeyenler fakat dini inançlara saygılı olanlar.

Günay, biçim bakımından dini yaşayışta ayırdd edilen tipleri de dört kategori de ele almaktadır.

- 1) *Geleneksel halk dindarlığı*: Kültürel öğelerin baskın olduğu, geleneksel dini yaşayış içinde olanlardır. Atadan babadan gördüğü gibi dini inanış ve pratiklerini uygulayanlar.
- 2) *Seçkinlerin dindarlığı*: İslami dini yaşayışa yabancı sayılan unsurlara yer vermeyen ve belirli bir dini kültür ve öğrenime sahip bulunlardır.
- 3) *Laik dindarlık*: Özellikle kültürlü olup modern çevrelerde yaygın olan din ile dünya işleri birbirinden ayıranlardır. Dine yalnızca ahiret sorunlarının düzenlemesinde yer veren dini yaşayış tipidir.
- 4) *Transizyonel dindarlık*: Geleneksel dindarlık tipinden laik dindarlık tipine geçişi temsil eden ara-geçiş dindarlık tipidir.

Taş'ın (2005: 53-69) araştırmasında üçlü bir dindarlık tipolojisi oluşturulmuştur. İlk dindarlık tipolojisi geleneksel / ilmihalci dindarlıktır. Taş'a göre; bu dindarlık tipolojisinde ilki geleneksel/ilmihalci dindarlıktır. geleneksel/ilmihalci dindarlık kavramlaştırmasıyla; toplumumuzun genel kesimince kabul edilmiş, Kur'an ve sünnetin yanı sıra, genel olarak ilk dönemlerde yazılmış olan temel dini kaynaklara, din büyüklerinin düşüncelerin ve ilmihal bilgilerine dayanan, dindeki yasak ve emirlere itaat etmenin önemli olduğu, inancın yanı sıra ibadetleri gerçekleştirmenin de dikkati çektiği dindarlık tipinin kastedilmek istendiğini belirtmek gerekir (Taş, 2005).

İkinci dindarlık tipi olan modernist/hümanist dindarlık tipiyle; bazı evrensel ahlâkî değerlerin önemsendiği, dinî otorite olarak onaylanan bireylere bağlanmanın zorunluluk arz etmediği, inancın esas gösterge olduğu, fakat dindeki kurallara uyum

sağlamanın ve dini kuralları gerçekleştirmenin ikinci plana alındığı, hümanist tutuma sahip bir dindarlık algısının kavramlaştırılmaya çalışıldığı ifade edilebilir (Taş, 2005).

Üçüncü dindarlık tipi olan popüler/hurafeci dindarlıklar da geleneksel dindarlıkta mevcut kimi konuları da kapsamakla beraber, İslam öncesi Türk kültürü ve diğer kültürlerden de izler barındıran, ayrıca çağdaş dönemdeki bir takım olguları da kapsayarak farklı toplumsal katmanlarda ve geniş kitlelerde varlığını ortaya koyan, halk arasında çeşitli formlarda, kurumlaşmamış biçimde bulunabilen, "yaşanan din" olarak da kabul edilebilecek bir dindarlık algısının çerçevelendirilmeye çalışıldığı görülmektedir (Taş, 2005).

6. Sosyo-Ekonomik Yapı ve Dini Tutum İlişkisi

Sosyo-ekonomik yapı ile insanların dini tutumları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Literatürde bu alanda yapılmış olan çalışma sonuçları da sosyo-ekonomik yapı ile dini tutum arasında anlamlı bir ilişki bulunduğunu görüşünü desteklemektedir.

6.1. Zenginlik ve Dini Tutum

Gerek dini gerekse de sosyolojik kaynaklar zenginlik ile dindarlık ve dini tutum arasında bir uyumsuzluk olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun temelinde dini kaynakların zenginlik kavramına bakış açıları önemli bir yer tutmaktadır. Büyük dinler genellikle zenginliği servet düşmanlığı olarak göstermedikleri halde, dini yaşayış açısından ele alındığı zaman zenginliğin hep tehlike yaratacak bir unsur olduğuna vurgu yapmışlardır (Kurt, 2009). Bu durum, insanların zenginlik düzeylerine göre dini tutumlarının bazı farklılıklar göstermesine zemin hazırlamıştır.

Literatürde de zenginlik ve dini tutum üzerine birçok araştırma yapıldığı görülmektedir. Yapılan çalışmalarda zengin bireyler toplumsal statü olarak üst düzey statüye sahip birey olarak değerlendirilmekte olup, orta gelir düzeyine sahip bireyler orta tabaka, düşük gelir düzeyine sahip bireyler ise düşük tabaka olarak nitelendirilmektedir. Literatürde yer alan çalışmalarda sosyal tabaka olgusunun dini tutumlar üzerinde önemli bir belirleyici olduğu ortaya konulmuştur. Çoştü (2009)

tarafından bu konuda yapılan bir çalışmada sosyal statü olarak zengin kabul edilen bireylerin dini tutumlarının orta ve düşük tabakada bulunan bireylere göre anlamlı düzeyde daha düşük olduğu rapor edilmiştir. Ferşadoğlu (2013) tarafından yapılan diğer bir çalışmada gelir düzeyi arttıkça bireyin maneviyattan uzaklaştığı ve dünyevi değerlere daha fazla önem verdiği, bu nedenle yüksek gelir düzeyine sahip bireylerin dini tutumlarının düşük olduğu belirtilmiştir.

Yukarıda yer alan bulguların aksine aylık gelir düzeyi yüksek olan bireylerin dini tutumlarının gelir düzeyi düşük olan bireylere kıyasla daha yüksek olduğunu ortaya koyan araştırma bulguları da mevcuttur (Arslan, 2008). Bunun yanında bazı çalışmalarda insanların ekonomik açıdan güçlü ya da zayıf yapıda olmalarının dini tutumlar üzerinde önemli bir belirleyici olmadığını gösteren araştırma sonuçları da bulunmaktadır (Doğan, 2007; Gürhan, 2010). Literatürde yer alan bu bilgiler ışığında zengin bireylerin dini tutumlarının mutlak bir biçimde düşük ya da yüksek olacağının söylenmesi mümkün değildir. Gelir düzeyi ya da zenginlik ile dini tutum arasındaki ilişkinin ele alındığı çalışmaların çelişkili sonuçlar ortaya koymasının temelinde araştırmalara katılan bireylerin farklı sosyo-kültürel coğrafyalarda yaşamalarının yattığı düşünülebilir.

6.2.Yoksulluk ve Dini Tutum

Tarih boyunca hemen her toplumda karşılaşılabilen bir olgu olan yoksulluk kavramının, toplumsal bir problem olarak algılanması ise 16.yüzyıla, Avrupa'da kapitalist sistemin gelişmesine kadar dayandırmak mümkündür. Bu dönemde tarımda yaşanan çözümeyle, kırsal yaşamdan şehirlere göç eden insanların yoksulluğu çağdaş yaşamın gerekli kıldığı belirsizlikle ve geleneksel yaşamın bireye sunduğu toplumsal desteğin eksikliğiyle farklı bir açı kazanmıştır. Bu yeni düzen kapsamında ilişkiler daha resmi ve işgücü piyasası oldukça zorludur. Tarımın ticari bir boyut kazanamadığı geleneksel toplumlarda yoksulluk olgusu bireyin içselleştirmediği ya da kendisini toplumun gerisinde hissetmediği düzeydeyken; kentleşme ve ticari ilişkilerin artmasıyla yoksulluk terimi bireye uygun hayat şartlarının aksinde yer almıştır. Bugün yoksulluk dili de bu geleneksel tarım toplumunun çözülmesi ve kapitalist düzenle kendini göstermiştir (Kayataş, 2014).

Hayatını sürdürmek için gerekeni elde etme savaşının tarihi insanlığın ortaya çıkışı kadar eskidir. İnsanlar her dönemde hayatlarını sürdürmek için ne gerekli ise kazanmak için gayret göstermişler, toplum ve toprakla etkileşimleri bağlamında tarım ve ticaret vasıtası ile gereksinimlerini karşılamışlardır. Modernizmle birlikte çağdaş kentlerin gelişmesi ile insanların toprakla bağlantısı kalmamış, çağdaş üretim şekilleri ile de ticaretin boyutu değişmiştir. Ticaretin boyutunun değişmesi, yaygın ifadeyle “esnaflığın ölmesi” şeklinde açıklanmaktadır. Bu yeni yaşam şeklinde yaşam için gerekeni sağlama kavgasındaki insan için alan oldukça daralmıştır. İnsan, artık ne toprakla hayati bir gereklilik olan ürünleri sağlayabilmek için doğrudan bir ilişki kurmuştur ne de basit ticaret yaparak para elde edebilecek bir toplumsal yapı içindedir. İnsanlar çağdaş yaşamın gerekli kıldığı donanımları sunacak bir ortamda hayat gelmemişlerse yoksulluğa mahkûm olarak hayata gözlerini açmaktadırlar (Kafalı, 2015).

Yoksulluk dünyada meydana gelen en ciddi ekonomik ve sosyal sorunlardan birisidir. Modern dünyada milyonlarca birey yoksullukla savaşırken, diğer milyonlar da kimi zaman yoksulluk riskiyle karşı karşıya gelmektedir (Güloğlu ve Es, 2004). Bu bağlamda bugün ise küresel bir problem halini alan yoksulluk, çok boyutlu ve karmaşık bir probleme dönüşmüştür. Yoksulluğun çok boyutlu duruma gelmesinde kapitalizm ve küreselleşmenin etkisi son derece fazladır. Dünya ekonomi piyasasının büyümesi, ürün ve hizmetlerin yaygınlaşması, para akışının hızlanması ve üretimin esnek bir yapıya kavuşması gibi etkenler, bir taraftan zenginliği artırırken, diğer taraftan da kitlesel yoksul kesimleri ortaya çıkarmaktadır. Bunun temelinde yer alan en önemli sebep ise kaynakların adaletli olmayan paylaşımıdır. Bir başka deyişle küresel sermaye zenginleri daha da zenginleştirirken, alt sınıfta yer alan yoksul ve dezavantajlı kesimleri ise daha yoksul hale düşürmektedir (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012).

Yoksulluk insanlığın ortaya çıkışından günümüze dek devam eden sosyal bir durumdur. Ancak çağdaş yaşamla beraber yoksulluğun daha fazla hissedildiği ve dikkat çektiği bir hakikattir. Yoksulluğun daha fazla rastlanma ve hissedilmesine ilişkin pek çok neden gösterilebilir; tüketim kültürü ve kapitalist düzenin insanların yaşamlarına egemen olması, varlığın artmasıyla birlikte varlıklılar karşısında sahip olamayanların yokluk algılarının değişmesi, gereksinim ve istek ayrımının belirsizleşmesi, şehirleşmeyle beraber insanların kendi gereksinimlerini yanıtlayabilecek olanaklardan

uzaklaşmaları ve bağımlılık kazanmaları, eğitimsizlik neticesinde çağdaş yaşamın gerekli kıldığı uzmanlıklara sahip olamamaları vb. gibi. Devlet kurumları ve akademik çevreler bunların sebeplerini konuşurken aşkın olanın sesi ve vicdanın ifadesi olan din, yoksulluğa yönelik en etkili ifadeleri ortaya atmış ve en etkili mücadeleyi devam ettirmektedir (Kafalı, 2015). Macit'e (2014) göre, genel olarak dinlerin temelde ise İslam'ın kuramsal bağlamı ele alındığında, yoksulluğun insan onuruna zarar veren etkilerini azaltmaya ilişkin öğretilerin bu kapsamda önemli bir yer işgal ettiği dikkati çekmektedir.

Yenen'e (2015) göre, yoksullukla savaşıma literatüründe dolaylı tutum, kamusal olarak mevcut kaynakların büyümeye hız kazandırmak adına kullanılması ve büyüme vasıtası ile yoksulların hayat koşullarındaki artışı dile getirmektedir. Yoksullukla baş etmede dini bir metot olarak dolaylı tutum ise kişisel ve toplumsal olarak büyümeyi sağlayacak somut ve soyut metotları kapsamaktadır. Bu kapsamda dinin dolaylı olarak ya da doğrudan fonksiyonları, yoksulluğun kişisel ve toplumsal açılarındaki bir düşüşe neden olacaktır. Bu bağlamda kolektif açıdan dinin sosyal dayanışma ve adaleti sağlamak için teşvikte bulunması ve bireysel açıdan da çalışma ve tüketimi belirli bir dengede sürdürmeyi önermesi, dolaylı açıdan yoksullukla başa çıkma yöntemleri olarak ele alınabilmektedir.

Onurunu koruma eğiliminde ki insanın yoksulluk ve yoksulluğuna dair değerlendirmeler tarafından onuruna yönelik tehditleri etkisiz hale getirebilmesi adına yapabileceği en kolay şey yoksulluğu, yoksul olmayı farklı türde anlamlandırma ve meşru kılmaya ilişkin bir tutum sergilemektir. Bu davranışın ana referanslarından birisinin de din olduğu veya dinlerin yoksulluğu açıklama ve gerekçelendirmeye ilişkin öğretilerinin, yoksulluğa yönelik nedensel ifadelerinin bu kapsamda birey ve toplum yaşamında işlevsel olduğu yoksulluk anlatılarının önemli bir bölümünden anlaşılmaktadır (Macit, 2014).

6.3. Orta Gelir Düzeyi ve Dini Tutum

Düşük gelir düzeyinde bulunan bireylerde olduğu gibi orta gelir düzeyine sahip bireylerde de dini tutum ve dindarlık düzeyi yüksektir. Literatürde yer alan araştırma bulguları da bu görüşü destekler niteliktedir. Üniversite öğrencileri üzerinde bu konuda

yapılan bir çalışmada orta gelir düzeyinde bulunan öğrencilerin dini tutumlarının yüksek gelir düzeyindeki öğrencilerden daha olumlu ve yüksek olduğu rapor edilmiştir (Yapıcı, 2006). Arslan (2008) tarafından yürütülen diğer bir çalışmada gelir düzeyinin dini tutum üzerinde önemli bir belirleyici olduğu tespit edilmiş, elde edilen bulgulara göre düşük gelir düzeyine sahip olan bireyler ile kıyaslandığı zaman orta gelir düzeyinde bulunan bireylerin dini tutumlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Literatürde yer alan bu bilgiler ışığında düşük gelir düzeyine sahip bireylerde olduğu gibi orta gelir düzeyine sahip bireylerin de dini tutumlarının yüksek olduğu söylenebilir.

Yukarıda yer alan bilgilerden de anlaşılacağı gibi gelir düzeyi bireyin dini tutumlarını etkilemekle beraber, bu konuda ulaşılan bulguların çelişkili olduğu söylenebilir. Nitekim yapılan bazı çalışmalarda alt gelir grubunda yer alan bireylerin dini tutumlarının yüksek olduğu tespit edilirken, bazı çalışmalarda orta gelir düzeyindeki bireylerin yüksek dini tutum düzeyine sahip oldukları belirlenmiştir. Bazı araştırmalarda ise gelir düzeyi arttıkça dini tutum düzeyinin de yükseldiği sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu kapsamda gelir düzeyinin dini tutumlar üzerinde bir belirleyici olduğu, ancak her gelir düzeyinde bireyin de dini tutumlarının yüksek olabileceği söylenebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMLAR

Bu bölümde araştırmada elde edilen bulgulara ve bulguların yorumlanmasına yer verilmiştir.

1. Örneklem Grubunun Demografik Yapısı

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgilerine İlişkin Frekans ve Yüzdeler Dağılımları

Değişken	Alt değişken	f	%
Cinsiyet	Kadın	105	17,3
	Erkek	503	82,7
Yaş grubu	18-24 yaş	70	11,5
	25-30 yaş	104	17,1
	31-40 yaş	211	34,7
	41-50 yaş	129	21,2
	51-60 yaş	69	11,3
	61-70 yaş	25	4,1
Medeni durum	Evli	460	75,7
	Bekar	112	18,4
	Boşanmış	36	5,9
Meslek	Emekli	46	7,6
	Ev hanımı	55	9,0
	Memur	55	9,0
	İşçi	315	51,8
	Serbest meslek	63	10,4
	Diğer	74	12,2
Eğitim düzeyi	İlköğretim	205	33,7
	Lise	187	30,8
	Üniversite	188	30,9
	Lisansüstü	28	4,6
Aylık gelir düzeyi	Çok kötü	31	5,1
	Kötü	96	15,8
	Orta düzey	347	57,1
	İyi	112	18,4
	Çok iyi	22	3,6
Herhangi bir cemaate/tarikata üyelik	Evet	71	11,7
	Hayır	537	88,3
Okul dışında dini eğitim almış olma durumu	Evet	297	48,8
	Hayır	311	51,2
Kendilerine yönelik dindarlık algısı	Çok dindar	28	4,6
	Dindar	242	39,8
	Orta düzey dindar	285	46,9
	Din ile az ilgili	53	8,7

Katılımcıların %17,3'ü kadın, %82,7'si erkelerden oluşmakta, %11,5'i 18-24 yaş grubunda, %17,1'i 25-30 yaş grubunda, %34,7'si 31-40 yaş grubunda, %21,2'si 41-50 yaş grubunda, %11,3'ü 51-60 yaş grubunda, %4,1'i 61-70 yaş grubunda ve %75,7'si evli, %18,8'ü bekar, %5,9'u boşanmıştır. Katılımcıların %7,6'sı emekli, %9'u ev hanımı, %9'u memur, %51,8'i işçi, %10,4'ü serbest meslek mensubu ve %12,2'si diğer meslek mensubudur. Katılımcıların %33,7'si ilköğretim mezunu, %30,8'i lise mezunu, %30,9'u üniversite mezunu, %4,6'sı ise lisansüstü eğitim mezunudur. Katılımcıların %33,7'sinin aylık geliri çok kötü, %15,8'inin kötü, %57,1'inin orta düzey, %18,4'ünün iyi, %3,6'sının ise çok iyidir. Katılımcıların %11,7'si herhangi bir gruba (cemaat/tarikat) üyedir ve %48,8'i okul dışında dini eğitim almıştır. Katılımcıların %4,6'sı kendisini çok dindar olarak tanımlarken, %39,8'i dindar, %46,9'u orta düzey dindar, %8,7'si din ile az ilgili olarak tanımlamaktadır. Elde edilen bu bulgulara göre katılımcıların farklı demografik özelliklere sahip bir grup olduğu söylenebilir.

2. Örneklem Grubunun Dini Tutum Ölçeği Puanları

Tablo 2. Katılımcıların Dini Tutum Ölçeği Puanlarına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Alt boyut	N	X	Ss
Davranış	608	4,27	,847
Duygu	608	4,22	,893
Biliş	608	4,76	,672
İlişki	608	4,56	,914
Genel tutum	608	4,45	,681

Tablo incelendiğinde, katılımcıların davranış, duygu, biliş, ilişki ve genel dini tutum düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir. Ortaya çıkan bu bulgular ışığında katılımcıların dini tutum düzeylerinin yüksek olduğu söylenebilir.

3. Örneklem Grubunun Cinsiyetlerine Göre Dini Yönelimleri

Tablo 3. Katılımcıları Cinsiyetlerine Göre Dini Tutum Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

Alt boyut	Cinsiyet	N	X	Ss	Sıra ort.	Sıra top.	U	p
Davranış	Kadın	105	4,11	1,10	293,30	30796,5	25231,5	,449
	Erkek	503	4,31	0,78	306,84	154339,5		
Duygu	Kadın	105	4,06	1,12	291,80	30638,5	25073,5	,392
	Erkek	503	4,25	0,84	307,15	154497,5		
Biliş	Kadın	105	4,50	0,97	270,55	28408,0	22843,0	,001
	Erkek	503	4,81	0,58	311,59	156728,0		
İlişki	Kadın	105	4,51	1,00	297,67	31255,0	25690,0	,590
	Erkek	503	4,57	0,90	305,93	153881,0		
Genel tutum	Kadın	105	4,30	0,95	291,65	30623,5	25058,5	,402
	Erkek	503	4,49	0,61	307,18	154512,5		

Tablo incelendiğinde, katılımcıların cinsiyetlerine göre davranış (U=25231,5; $p>0,05$), duygu (U=25073,5; $p>0,05$), ilişki (U=25690,0; $p>0,05$) ve genel dini tutum (U=25058,5; $p>0,05$) düzeylerinin istatistiksel düzeyde anlamlı olarak farklılık göstermediği, biliş tutum düzeyinde ise erkek katılımcıların tutum düzeyinin kadın katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu (U=22843,0; $p>0,05$) görülmektedir. Elde edilen bu bulgulara göre, araştırmaya katılan bireylerin dini tutumlarının genel anlamda cinsiyetlerine göre farklılık göstermediği söylenebilir.

4. Örneklem Grubunun Yaşlarına Göre Dini Yönelimleri

Tablo 4. Katılımcıları Yaş Gruplarına Göre Dini Tutum Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

Alt boyut	Yaş grubu	N	X	Ss	Sıra ort.	χ^2	p	Gruplar arası fark
Davranış	18-24 yaş	70	4,46	0,77	345,70	9,718	,084	-
	25-30 yaş	104	4,22	0,82	286,08			
	31-40 yaş	211	4,18	0,93	289,47			
	41-50 yaş	129	4,31	0,83	312,47			
	51-60 yaş	69	4,29	0,80	303,72			
	61-70 yaş	25	4,56	0,49	353,64			
Duygu	18-24 yaş	70	4,37	0,75	328,71	3,550	,616	-
	25-30 yaş	104	4,14	0,99	294,56			
	31-40 yaş	211	4,15	0,98	297,32			
	41-50 yaş	129	4,26	0,81	305,97			
	51-60 yaş	69	4,22	0,82	300,46			
	61-70 yaş	25	4,48	0,55	342,20			
Biliş	18-24 yaş	70	4,86	0,51	332,64	11,170	,048	1>3, 1>6, 2>6, 4>6
	25-30 yaş	104	4,81	0,57	310,07			
	31-40 yaş	211	4,75	0,60	296,50			
	41-50 yaş	129	4,79	0,63	307,45			
	51-60 yaş	69	4,72	0,78	306,14			
	61-70 yaş	25	4,20	1,38	250,24			
İlişki	18-24 yaş	70	4,83	0,55	352,09	10,626	,059	-
	25-30 yaş	104	4,52	1,06	308,47			
	31-40 yaş	211	4,49	0,99	293,38			
	41-50 yaş	129	4,52	0,92	292,61			
	51-60 yaş	69	4,57	0,81	299,22			
	61-70 yaş	25	4,76	0,44	324,52			
Genel tutum	18-24 yaş	70	4,63	0,49	351,98	6,347	,274	-
	25-30 yaş	104	4,42	0,70	296,49			
	31-40 yaş	211	4,39	0,76	295,22			
	41-50 yaş	129	4,47	0,65	301,57			
	51-60 yaş	69	4,45	0,68	307,54			
	61-70 yaş	25	4,50	0,44	289,96			

Tablo incelendiğinde, katılımcıların yaş gruplarına göre davranış ($\chi^2=9,718$; $p>0,05$), duygu ($\chi^2=3,550$; $p>0,05$), ilişki ($\chi^2=10,626$; $p>0,05$) ve genel dini tutum ($\chi^2=6,347$; $p>0,05$) düzeylerinin istatistiksel düzeyde anlamlı olarak farklılık göstermediği, biliş tutum düzeyinde ise katılımcıların yaş gruplarına göre istatistiksel düzeyde anlamlı farklılık bulunduğu ($\chi^2=11,170$; $p<0,05$) görülmektedir. Anlamlı farklılık olan biliş tutum düzeyinde, 18-24 yaş, 25-30 yaş ve 41-50 yaş grubundaki

katılımcıların biliş tutum düzeyinin 61-70 yaş grubundaki katılımcılarda anlamlı olarak daha yüksek olduğu ($p<0,05$), buna ek olarak 18-24 yaş grubundaki katılımcıların biliş tutum düzeyinin 31-40 yaş grubundaki katılımcılardan anlamlı olarak daha yüksek olduğu ($p<0,05$) görülmektedir. Elde edilen bu bulgulara göre, araştırmaya katılan bireylerin dini tutumlarının genel anlamda yaş gruplarına göre farklılık göstermediği söylenebilir.

5. Örneklem Grubunun Medeni Durumlarına Göre Dini Yönelimleri

Tablo 5. Katılımcıları Medeni Durumlarına Göre Dini Tutum Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

Alt boyut	Medeni durum	N	X	Ss	Sıra ort.	x^2	p	Gruplar arası fark
Davranış	Evli	460	4,30	0,79	304,48	12,189	,002	1>3, 2>3
	Bekar	112	4,37	0,88	331,70			
	Boşanmış	36	3,69	1,24	220,13			
Duygu	Evli	460	4,25	0,85	308,80	11,010	,004	1>3, 2>3
	Bekar	112	4,27	0,88	315,45			
	Boşanmış	36	3,63	1,22	215,44			
Biliş	Evli	460	4,80	0,60	311,11	23,700	,000	1>3, 2>3
	Bekar	112	4,78	0,56	306,29			
	Boşanmış	36	4,11	1,28	214,50			
İlişki	Evli	460	4,60	0,88	311,23	30,054	,000	1>3, 2>3
	Bekar	112	4,64	0,84	317,41			
	Boşanmış	36	3,81	1,26	178,36			
Genel tutum	Evli	460	4,49	0,61	307,66	19,869	,000	1>3, 2>3
	Bekar	112	4,52	0,69	330,01			
	Boşanmış	36	3,81	1,13	184,75			

Tablo incelendiğinde, katılımcıların medeni durumlarına göre davranış ($x^2=12,189$; $p<0,05$), duygu ($x^2=11,010$; $p<0,05$), biliş ($x^2=23,700$; $p<0,05$), ilişki ($x^2=30,054$; $p<0,05$) ve genel dini tutum ($x^2=19,869$; $p<0,05$) düzeylerinin istatistiksel düzeyde anlamlı olarak farklılık gösterdiği ve tüm alt boyutlarda evli olan katılımcılar ile bekar olan katılımcıların tutum düzeyinin boşanmış olan katılımcılardan istatistiksel düzeyde anlamlı olarak daha yüksek olduğu ($p<0,05$) görülmektedir. Elde edilen bu bulgulara göre araştırmaya katılan bireylerin medeni durumlarının dini tutumlar üzerinde önemli bir belirleyici olduğu söylenebilir.

6. Örneklem Grubunun Mesleklerine Göre Dini Yönelimleri

Tablo 6. Katılımcıları Mesleklerine Göre Dini Tutum Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

Alt boyut	Meslek	N	X	Ss	Sıra ort.	x^2	p	Gruplar arası fark
Davranış	Emekli	46	4,42	,823	342,73	10,613	,060	-
	Ev hanımı	55	4,43	,703	331,77			
	Memur	55	3,99	1,095	261,17			
	İşçi	315	4,28	,742	295,90			
	Serbest meslek	63	4,33	,992	335,46			
	Diğer	74	4,22	,997	302,94			
Duygu	Emekli	46	4,33	,851	327,62	6,883	,230	-
	Ev hanımı	55	4,31	,717	310,35			
	Memur	55	3,95	1,144	269,30			
	İşçi	315	4,29	,830	315,20			
	Serbest meslek	63	4,06	1,002	278,51			
	Diğer	74	4,12	,950	288,51			
Biliş	Emekli	46	4,70	,628	288,52	16,968	,005	1<4, 2<4, 3<4, 4>5, 4>6
	Ev hanımı	55	4,63	,909	292,69			
	Memur	55	4,62	,833	274,29			
	İşçi	315	4,83	,617	322,55			
	Serbest meslek	63	4,68	,637	286,70			
	Diğer	74	4,72	,592	283,97			
İlişki	Emekli	46	4,65	,816	327,82	7,541	,183	-
	Ev hanımı	55	4,69	,573	313,42			
	Memur	55	4,26	1,197	263,01			
	İşçi	315	4,60	,864	310,56			
	Serbest meslek	63	4,52	1,022	303,94			
	Diğer	74	4,51	1,019	288,91			
Genel tutum	Emekli	46	4,52	,628	328,17	5,219	,390	-
	Ev hanımı	55	4,51	,599	315,40			
	Memur	55	4,21	1,009	270,19			
	İşçi	315	4,50	,590	309,48			
	Serbest meslek	63	4,40	,831	312,40			
	Diğer	74	4,39	,668	279,26			

Tablo incelendiğinde, katılımcıların mesleklerine göre davranış ($x^2=10,613$; $p>0,05$), duygu ($x^2=6,883$; $p>0,05$), ilişki ($x^2=7,541$; $p>0,05$) ve genel dini tutum ($x^2=5,219$; $p>0,05$) düzeylerinin istatistiksel düzeyde anlamlı olarak farklılık göstermediği, biliş tutum düzeyinde ise katılımcıların mesleklerine göre istatistiksel düzeyde anlamlı farklılık bulunduğu ($x^2=16,968$; $p<0,05$) görülmektedir. Anlamlı farklılık olan biliş tutum düzeyinde, işçi olan katılımcıların biliş tutum düzeyinin

emekli, ev hanımı, memur, serbest meslek mensubu ve diğer meslek grubundaki katılımcılarda anlamlı olarak daha yüksek olduğu ($p<0,05$) görülmektedir. Elde edilen bu bulgulara göre, araştırmaya katılan bireylerin dini tutumlarının genel anlamda mesleklerine göre farklılık göstermediği söylenebilir.

7. Örneklem Grubunun Eğitim Düzeylerine Göre Dini Yönelimleri

Tablo 7. Katılımcıları Eğitim Düzeylerine Göre Dini Tutum Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

Alt boyut	Eğitim düzeyi	N	X	Ss	Sıra ort.	χ^2	p	Gruplar arası fark
Davranış	İlköğretim	205	4,22	0,73	278,40	23,799	,000	1<2, 2>3
	Lise	187	4,49	0,72	350,18			
	Üniversite	188	4,11	1,03	282,06			
	Lisansüstü	28	4,41	0,82	341,20			
Duygu	İlköğretim	205	4,23	0,84	302,19	8,234	,041	1<4, 2>3, 3<4
	Lise	187	4,33	0,76	319,18			
	Üniversite	188	4,06	1,04	283,33			
	Lisansüstü	28	4,45	0,87	365,54			
Biliş	İlköğretim	205	4,79	0,71	314,61	7,935	,047	1>3, 2>3
	Lise	187	4,79	0,66	313,54			
	Üniversite	188	4,68	0,68	285,73			
	Lisansüstü	28	4,84	0,36	296,11			
İlişki	İlköğretim	205	4,48	0,95	288,08	8,295	,040	1<2
	Lise	187	4,73	0,67	328,41			
	Üniversite	188	4,49	1,05	300,25			
	Lisansüstü	28	4,46	0,97	293,57			
Genel tutum	İlköğretim	205	4,43	0,60	283,95	13,512	,004	1<2, 2>3
	Lise	187	4,58	0,56	337,11			
	Üniversite	188	4,34	0,84	287,39			
	Lisansüstü	28	4,54	0,69	352,07			

Tablo incelendiğinde, katılımcıların eğitim düzeylerine göre davranış ($\chi^2=23,699$; $p<0,05$), duygu ($\chi^2=8,234$; $p<0,05$), biliş ($\chi^2=7,935$; $p<0,05$), ilişki ($\chi^2=8,295$; $p<0,05$) ve genel dini tutum ($\chi^2=13,512$; $p<0,05$) düzeylerinin istatistiksel düzeyde anlamlı olarak farklılık gösterdiği görülmektedir. Anlamlı farklılık bulunan davranış ve genel dini tutum düzeylerinde, lise mezunu olan katılımcıların tutum düzeyi hem ilköğretim mezunu olan katılımcılardan hem de üniversite mezunu olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksektir ($p<0,05$). Anlamlı farklılık bulunan duygu tutum düzeyinde, lisansüstü mezunu olan katılımcıların tutum düzeyi hem ilköğretim mezunu olan katılımcılardan hem de üniversite mezunu olan katılımcılardan

anlamli düzeyde daha yuksek ve lise mezunu olan katilmcilarin tutum düzeyi universite mezunu olan katilmcilaran anlamli düzeyde daha yuksektir ($p<0,05$). Anlamli farklılık bulunan biliş tutum düzeyinde, ilköğretim ve lise mezunu olan katilmcilarin tutum düzeyi universite mezunu olan katilmcilaran anlamli düzeyde daha yuksektir ($p<0,05$). Anlamli farklılık bulunan ilişki tutum düzeyinde, lise mezunu olan katilmcilarin tutum düzeyi ilköğretim mezunu olan katilmcilaran anlamli düzeyde daha yuksektir ($p<0,05$). Ortaya çıkan bu bulgular ışığında araştırmaya katılan bireylerin eğitim düzeylerinin dini tutumlar üzerinde önemli bir belirleyici olduğu söylenebilir.

8. Örneklem Grubunun Aylık Gelir Düzeylerine Göre Dini Yönelimleri

Tablo 8. Katılımcıları Aylık Gelir Düzeylerine Göre Dini Tutum Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

Alt boyut	Gelir düzeyi	N	X	Ss	Sıra ort.	χ^2	p	Gruplar arası fark
Davranış	Çok kötü	31	4,06	0,88	252,92	14,929	,005	1<4, 1<5, 2<4, 3<4
	Kötü	96	4,21	0,70	274,38			
	Orta düzey	347	4,23	0,93	301,07			
	İyi	112	4,49	0,63	345,85			
	Çok iyi	22	4,45	0,86	352,27			
Duygu	Çok kötü	31	4,11	0,81	268,23	13,593	,009	1<4, 1<5, 2<4, 2<5, 3<5
	Kötü	96	4,10	0,92	276,68			
	Orta düzey	347	4,17	0,96	300,58			
	İyi	112	4,42	0,64	333,54			
	Çok iyi	22	4,61	0,67	391,02			
Biliş	Çok kötü	31	4,68	0,80	295,68	8,803	,066	-
	Kötü	96	4,83	0,44	309,82			
	Orta düzey	347	4,72	0,71	296,64			
	İyi	112	4,86	0,59	331,03			
	Çok iyi	22	4,55	1,00	282,64			
İlişki	Çok kötü	31	4,55	0,99	320,56	4,014	,404	-
	Kötü	96	4,47	0,98	288,71			
	Orta düzey	347	4,55	0,95	304,77			
	İyi	112	4,64	0,71	303,41			
	Çok iyi	22	4,73	0,88	352,02			
Genel tutum	Çok kötü	31	4,35	0,77	269,42	9,570	,048	1<4, 1<5, 2<4
	Kötü	96	4,40	0,62	278,34			
	Orta düzey	347	4,42	0,74	301,11			
	İyi	112	4,60	0,48	336,74			
	Çok iyi	22	4,59	0,66	357,48			

Tablo incelendiğinde, katılımcıların aylık gelir düzeylerine göre biliş ($x^2=8,803$; $p>0,05$) ve ilişki tutum ($x^2=4,014$; $p>0,05$) düzeylerinin istatistiksel düzeyde anlamlı olarak farklılık göstermediği, davranış ($x^2=14,929$; $p<0,05$), duygu ($x^2=13,593$; $p<0,05$) ve genel dini tutum düzeyinde ($x^2=9,570$; $p<0,05$) ise katılımcıların gelir düzeylerine göre istatistiksel düzeyde anlamlı farklılık bulunduğu görülmektedir. Anlamlı farklılık bulunan davranış tutum düzeyinde, aylık gelir düzeyi iyi olan katılımcıların tutum düzeyi aylık gelir düzeyi çok kötü, kötü ve orta düzey olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek ve aylık gelir düzeyi çok iyi olan katılımcıların tutum düzeyi aylık gelir düzeyi çok kötü olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksektir ($p<0,05$). Anlamlı farklılık bulunan duygu tutum düzeyinde, aylık gelir düzeyi iyi ve çok iyi olan katılımcıların tutum düzeyi aylık gelir düzeyi çok kötü ve kötü olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek ve aylık gelir düzeyi çok iyi olan katılımcıların tutum düzeyi aylık gelir düzeyi orta düzeyde olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksektir ($p<0,05$). Anlamlı farklılık bulunan genel dini tutum düzeyinde, aylık gelir düzeyi iyi olan katılımcıların tutum düzeyi aylık gelir düzeyi çok kötü ve kötü olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek ve aylık gelir düzeyi çok iyi olan katılımcıların tutum düzeyi aylık gelir düzeyi çok kötü olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksektir ($p<0,05$). Elde edilen bu bulgulara göre araştırmaya katılan bireylerin dini tutumları üzerinde gelir durumunun önemli bir belirleyici olduğu söylenebilir.

9. Örneklem Grubunun Herhangi Bir Gruba (Tarikat ya da Cemaat) Bağlı Olma Durumlarına Göre Dini Yönelimleri

Tablo 9. Katılımcıları Herhangi Bir Gruba (Tarikat ya da Cemaat) Bağlı Olma Durumlarına Göre Dini Tutum Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

Alt boyut	Üyelik durumu	N	X	Ss	Sıra ort.	Sıra top.	U	p
Davranış	Evet	71	4,58	0,72	379,15	26919,5	13763,5	,000
	Hayır	537	4,23	0,85	294,63	158216,5		
Duygu	Evet	71	4,30	0,81	316,85	22496,5	18186,5	,508
	Hayır	537	4,21	0,90	302,87	162639,5		
Biliş	Evet	71	4,82	0,49	310,23	22026,0	18657,0	,655
	Hayır	537	4,75	0,69	303,74	163110,0		
İlişki	Evet	71	4,81	0,62	347,89	24700,0	15983,0	,006
	Hayır	537	4,53	0,94	298,76	160436,0		
Genel tutum	Evet	71	4,63	0,51	350,25	24867,5	15815,5	,018
	Hayır	537	4,43	0,70	298,45	160268,5		

Tablo incelendiğinde, katılımcıların herhangi bir gruba üye olma durumuna göre duygu ($U=18186,5$; $p>0,05$) ve biliş ($U=18657,5$; $p>0,05$) düzeylerinin istatistiksel düzeyde anlamlı olarak farklılık göstermediği, davranış ($U=13,763,0$; $p<0,05$), ilişki ($U=15983,0$; $p<0,05$) ve genel dini tutum ($U=15815,5$; $p<0,05$) düzeylerinde ise herhangi bir gruba üye olan katılımcıların tutum düzeyinin herhangi bir gruba üye olmayan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir. Elde edilen bu bulgulara göre herhangi bir dini gruba üye olmanın dini tutumlar üzerinde önemli bir belirleyici olduğu söylenebilir.

10. Örneklem Grubunun Okul Hayatı Dışında Bir Yerde Din Eğitimi Almış Olma Durumuna Göre Dini Yönelimleri

Tablo 10. Katılımcıları Okul Hayatı Dışında Bir Yerde Din Eğitimi Almış Olma Durumuna Göre Dini Tutum Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

Alt boyut	Eğitim alma durumu	N	X	Ss	Sıra ort.	Sıra top.	U	p
Davranış	Evet	297	4,41	0,84	339,74	100903,0	35717,0	,000
	Hayır	311	4,14	0,83	270,85	84233,0		
Duygu	Evet	297	4,35	0,85	333,20	98960,0	37660,0	,000
	Hayır	311	4,09	0,92	277,09	86176,0		
Biliş	Evet	297	4,85	0,61	330,31	98101,0	38519,0	,000
	Hayır	311	4,67	0,72	279,86	87035,0		
İlişki	Evet	297	4,70	0,80	331,48	98449,0	38171,0	,000
	Hayır	311	4,43	0,99	278,74	86687,0		
Genel tutum	Evet	297	4,58	0,66	348,01	103360,0	33260,0	,000
	Hayır	311	4,33	0,68	262,95	81776,0		

Tablo incelendiğinde, katılımcıların okul hayatı dışında bir yerde din eğitimi almış olma durumuna göre davranış ($U=35717,0$; $p<0,05$), duygu ($U=37660,0$; $p<0,05$), biliş ($U =38519,0$; $p<0,05$), ilişki ($U=38171,0$; $p<0,05$) ve genel dini tutum ($U=33260,0$; $p<0,05$) düzeylerinin istatistiksel düzeyde anlamlı olarak farklılık gösterdiği ve tüm alt boyutlarda okul hayatı dışında din eğitimi almış olan katılımcıların tutum düzeyinin okul hayatı dışında din eğitimi almamış olan katılımcılardan istatistiksel düzeyde anlamlı olarak daha yüksek olduğu ($p<0,05$) görülmektedir. Ortaya çıkan bu bulgulara göre okul dışında dini eğitim almanın dini tutumlar üzerinde önemli bir belirleyici olduğu söylenebilir.

11. Örneklem Grubunun Dindarlık Algılarına Göre Dini Yönelimleri

Tablo 11. Katılımcıların Kendilerine Yönelik Dindarlık Algılarına Göre Dini Tutum Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

Alt boyut	Dindarlık algısı	N	X	Ss	Sıra ort.	x^2	p	Gruplar arası fark
Davranış	Çok dindar	28	4,75	0,48	415,50	101,395	,000	1>3, 1>4, 2>3, 2>4, 3>4
	Dindar	242	4,55	0,72	368,71			
	Orta düzey dindar	285	4,16	0,74	265,07			
	Din ile az ilgili	53	3,37	1,22	164,74			
Duygu	Çok dindar	28	4,41	0,69	336,39	82,755	,000	1>3, 1>4, 2>3, 2>4, 3>4
	Dindar	242	4,53	0,71	370,29			
	Orta düzey dindar	285	4,12	0,78	269,56			
	Din ile az ilgili	53	3,23	1,39	175,11			
Biliş	Çok dindar	28	4,59	0,77	268,21	55,892	,000	1<2, 2>3, 2>4, 3>4
	Dindar	242	4,88	0,48	330,79			
	Orta düzey dindar	285	4,78	0,60	304,36			
	Din ile az ilgili	53	4,15	1,22	204,34			
İlişki	Çok dindar	28	4,86	0,33	347,75	50,876	,000	1>3, 1>4, 2>3, 2>4, 3>4
	Dindar	242	4,74	0,75	341,63			
	Orta düzey dindar	285	4,54	0,84	288,07			
	Din ile az ilgili	53	3,70	1,53	200,46			
Genel tutum	Çok dindar	28	4,65	0,39	348,96	102,158	,000	1>3, 1>4, 2>3, 2>4, 3>4
	Dindar	242	4,67	0,53	378,17			
	Orta düzey dindar	285	4,40	0,57	266,36			
	Din ile az ilgili	53	3,61	1,11	149,72			

Tablo incelendiğinde, katılımcıların kendilerine yönelik dindarlık algı düzeylerine göre davranış ($x^2=101,395$; $p<0,05$), duygu ($x^2=82,755$; $p<0,05$), biliş ($x^2=55,892$; $p<0,05$), ilişki ($x^2=50,876$; $p<0,05$) ve genel dini tutum ($x^2=102,158$; $p<0,05$) düzeylerinin istatistiksel düzeyde anlamlı olarak farklılık gösterdiği görülmektedir. Anlamlı farklılık bulunan davranış, duygu, ilişki ve genel tutum düzeylerinde, çok dindar ve dindar olan katılımcıların tutum düzeyi orta düzeyde dindar ve dinle az ilgili olan katılımcılardan istatistiksel düzeyde anlamlı olarak daha yüksek ve orta düzeyde dindar olan katılımcıların tutum düzeyi dinle az ilgili olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksektir ($p<0,05$). Anlamlı farklılık bulunan biliş tutum düzeyinde, dindar olan katılımcıların tutum düzeyi çok dindar, orta düzeyde dindar ve dinle az ilgili olan katılımcılardan istatistiksel düzeyde anlamlı olarak daha yüksek ve orta düzeyde dindar olan katılımcıların tutum düzeyi dinle az ilgili olan

katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksektir ($p<0,05$). Ortaya çıkan bu bulgulara göre dindarlık algısının dini tutumlar üzerinde önemli bir belirleyici olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak bu çalışmada dini tutum ve davranışların; cinsiyete göre erkek katılımcıların kadın katılımcılardan anlamlı düzeyde yüksek olduğu, yaş gruplarında farklılık gösterdiği, medeni duruma göre evli ve bekarların tutum düzeyinin boşanmış olanlardan anlamlı olarak daha yüksek olduğu, meslek gruplarına göre farklılık gösterdiği, eğitim durumuna göre ilk öğretim ve lise mezunlarının üniversite mezunlarına göre anlamlı düzeyde yüksel olduğu, gelir duruma göre ise aylık gelir düzeyi iyi olan katılımcıların aylık gelir düzeyi düşük olanlardan daha yüksek olduğu, herhangi bir dini gruba üye olanların herhangi bir dini gruba üye olmayanlardan daha yüksek olduğu, okul hayatı dışında din eğitimi almış olanların okul hayatı dışında dini eğitimi almamış olanlardan anlamlı olarak daha yüksek olduğu ortaya konmuştur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmada elde edilen bulguların ilgili literatür ışığında tartışılmasına, elde edilen sonuçların özetlenmesine ve elde edilen bulgular dahilinde ortaya konulan önerilere yer verilmiştir.

Araştırmaya katılan bireylerin dini tutum ölçeği alt boyutlarından davranış, duygu, biliş ve ilişki alt boyutlarına ilişkin tutumlarının oldukça yüksek olduğu, bunun yanında katılımcıların genel dini tutumlarının da oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir. Türkiye’de farklı yaş gruplarında bulunan bireyler üzerinde yapılan benzer çalışmalarda da toplumun dini tutum düzeyinin genellikle yüksek olduğu rapor edilmiştir (Kavas, 2013).

Cinsiyete göre araştırmaya katılan bireylerin dini tutum düzeyleri incelendiği zaman, biliş alt boyutunda erkek katılımcıların tutum düzeylerinin daha yüksek olduğu, buna karşılık diğer dini tutum alt boyutları ile genel dini tutum düzeylerinin cinsiyete göre farklılık göstermediği bulunmuştur. Literatürde cinsiyet değişkenine göre dini tutum ve davranışların ele alındığı çalışmalarda çelişkili bulgulara ulaşıldığı görülmektedir. Arslan (2008), Kaya ve Aydın (2011) ve Doğan (2007) tarafından yapılan çalışmalarda kadınlar ile kıyaslandığı zaman erkeklerin dini tutum düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Çolak (2006) tarafından yapılan araştırmada ise orta yaş grubunda bulunan kadınların dini tutum ve davranışlarının erkekler bireylerden daha yüksek olduğu rapor edilmiştir. Benzer şekilde Çoştı (2009) tarafından yapılan araştırmada kadınların dini yönelimlerinin erkeklerden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Kala (2006) tarafından yapılan araştırmada ise genç bireylerin dini tutum ve davranışlarının incelenmesi amaçlanmış, araştırmada dini davranışlar arasında yer alan namaz kılma sıklığının kadın ve erkekler arasında bazı farklılıklar gösterdiği bulunmuştur.

Kadınlar ve erkekler arasında dini tutum ve davranış farklılıklarının temelinde toplumsallaşma sürecinde kadın ve erkeklerin farklı toplumsallaşma süreçlerinden geçmelerinin yattığı belirtilmektedir. Bu nedenle literatürde kadın ve erkeklerin dini tutumları arasındaki farklılıkların ele alındığı birçok çalışma bulunmaktadır (Çoştı, 2009). Kurt (2009) tarafından yapılan çalışmada kadın ve erkeklerin dini tutumları

arasında farklılık görülmesinin temelinde farklı psikolojik ve sosyal değişkenlerin rol oynadığı belirtilmiştir.

Yaş gruplarına göre ele alındığı zaman katılımcıların biliş alt boyutuna ilişkin tutumlarının anlamlı farklılık gösterdiği, buna karşılık diğer dini tutum alt boyutları ile genel dini tutum düzeylerinin yaş gruplarına göre farklılık göstermediği bulunmuştur. Biliş alt boyutuna ilişkin farklılıklar incelendiği zaman, 18-24 yaş, 25-30 yaş ve 41-50 yaş grubundaki katılımcıların biliş tutum düzeyinin 61-70 yaş grubundaki katılımcılarda anlamlı olarak daha yüksek olduğu, bunun yanında olarak 18-24 yaş grubundaki katılımcıların biliş tutum düzeyinin 31-40 yaş grubundaki katılımcılardan anlamlı olarak daha yüksek olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır

Literatürde farklı yaş gruplarında bulunan bireylerin dini tutumlarının ele alındığı benzer çalışmalarda da dini tutum düzeyinin yaş grubuna göre farklılaştığı rapor edilmiştir (Çoştu, 2009; Kavas, 2013). Arslan (2008) tarafından bu konuda yapılan bir çalışmada en yüksek dini tutum düzeyine 36-59 yaş grubunda bulunan bireylerin, en düşük dini tutum düzeyine ise 13-19 yaş grubunda bulunan bireylerin sahip olduğu tespit edilmiştir. Kala (2006) tarafından yapılan araştırmada ise genç bireylerin dini tutum ve davranışlarının incelenmesi amaçlanmış, araştırmada dini davranışlar arasında yer alan namaz kılma sıklığının gençlerin yaş gruplarına göre bazı farklılıklar gösterdiği bulunmuştur.

Dini tutum ve yönelimlerin yaş değişkenine göre farklılık göstermesinin temelinde yatan nedenlerin başında bireylerin yaşlarına göre toplumsallaşma sürecindeki deneyimlerinin bazı farklılıklar göstermesi yatmaktadır. Toplumsallaşma sürecinde genç yaşta bulunan bireylerin dini tutum ve davranışlar konusunda yetişkin bireyler kadar bilinçli olmamaları yetişkin bireylere kıyasla dini tutumlarının daha düşük olmasına zemin hazırlamaktadır. Bunun yanında yetişkin bireylerin dini tutumları uzun yıllar içinde şekillendiği için dini tutumları daha fazla benimsedikleri ve dini tutumlarını değiştirmelerinin genç bireylere kıyasla daha zor olduğu belirtilmektedir (Çoştu, 2009).

Medeni durum değişkenine göre incelendiği zaman araştırmaya katılan bireylerin hem dini tutum alt boyutları hem de genel dini tutum düzeylerinin medeni durumlarına göre farklılık gösterdiği bulunmuştur. Elde edilen bulgulara göre, tüm alt boyutlarda evli olan katılımcılar ile bekâr olan katılımcıların tutum düzeyinin boşanmış

olan katılımcılardan istatistiksel düzeyde anlamlı olarak daha yüksek olduğu bulunmuştur. Literatürde farklı örneklem grupları üzerinde yapılan benzer çalışmalarda da dini tutum düzeyinin evli bireyler lehine yüksek olduğu rapor edilmiştir (Arslan, 2008; Çoştu, 2009; Doğan, 2007; Kala, 2006). Yapılan çalışmalarda evli bireyler ile kıyaslandığı zaman bekâr bireylerin dini tutum ve davranışlarının daha düşük olmasının temelinde bekâr bireylerin genellikle genç bireylerden meydana gelmesinin ve yetişkin bireylere kıyasla toplumsallaşma düzeylerinin daha düşük olmasının yattığı belirtilmektedir (Çoştu, 2009). Bununla birlikte literatürde dini tutum düzeyinin medeni duruma göre anlamlı farklılık göstermediğini ortaya koyan araştırma bulguları da mevcuttur (Gürhan, 2010).

Bireyin toplumsallaşma sürecini etkileyen unsurlar arasında medeni durum önemli bir değişkendir. Çünkü insanların dul, boşanmış, evli ya da bekâr olmaları oynadıkları toplumsal rolleri önemli ölçüde etkilemektedir. Bunun yanında bekârlıktan evliliğe ya da evlilikten boşanmaya geçen süreçlerde bireyin yaşadığı toplumsal değişimler farklılaşmaktadır. Bunun temelinde birey evlendiği ya da boşandığı zaman yaşadığı toplumsal değişimlerin (sosyal sınıf değişimi, gelir düzeyindeki değişimler, çocuk sorumluluğu, yalnızlık hissi, karı-koca ilişkileri vb.) birbirinden farklı olması yatmaktadır. Söz konusu psiko-sosyal değişimler bireyin dini tutum ve yönelimlerini de etkileyen birer faktör olarak değerlendirilmektedir. Bunun yanında genç bireylerin özgürlüklerine düşkün olmaları da özgürlüklerini engelleyebilir düşüncesiyle dini davranışları fazla sergilememelerine neden olabilmektedir (Çoştu, 2009).

Meslek türüne göre ele alındığı zaman katılımcıların dini tutumlarının sadece biliş alt boyutunda anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuş, elde edilen bulgulara göre işçi olan katılımcıların biliş tutum düzeyinin emekli, ev hanımı, memur, serbest meslek mensubu ve diğer meslek grubundaki katılımcılarda anlamlı olarak daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Literatürde farklı meslek gruplarında bulunan bireyler üzerinde yapılan benzer çalışmalarda da dini tutum düzeyinin meslek grubuna göre anlamlı farklılık gösterdiği bulgularına ulaşılmıştır (Çoştu, 2009; Arslan, 2008; Doğan, 2007). Kala (2006) tarafından yapılan araştırmada ise genç bireylerin dini tutum ve davranışlarının incelenmesi amaçlanmış, araştırmada dini davranışlar arasında yer alan namaz kılma sıklığının gençlerin mesleklerine göre bazı farklılıklar gösterdiği bulunmuştur. Literatürde yer alan çalışmalarda meslek değişkenine göre dini tutumların farklılık

göstermesinin temelinde meslek türlerinin toplumsallaşma süreçlerini farklı açılardan etkilemesinin yattığı belirtilmiştir (Çoştu, 2009). Kavas (2013) tarafından yapılan çalışmada ise insanların meslek türlerine göre toplumsal konulardaki tutum ve davranışlarının farklılık gösterdiği, buna paralel olarak meslek türünün dini tutumlar üzerinde önemli bir belirleyici olduğu belirtilmiştir.

Eğitim düzeyine göre ele alındığı zaman katılımcıların dini tutumlarının eğitim düzeylerine göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, davranış ve genel dini tutum düzeylerinde, lise mezunu olan katılımcıların tutum düzeyi hem ilköğretim mezunu olan katılımcılardan hem de üniversite mezunu olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu, duygu tutum düzeyinde, lisansüstü mezunu olan katılımcıların tutum düzeyi hem ilköğretim mezunu olan katılımcılardan hem de üniversite mezunu olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek ve lise mezunu olan katılımcıların tutum düzeyi üniversite mezunu olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu, biliş tutum düzeyinde, ilköğretim ve lise mezunu olan katılımcıların tutum düzeyi üniversite mezunu olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu, ilişki tutum düzeyinde, lise mezunu olan katılımcıların tutum düzeyi ilköğretim mezunu olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

İnsanların toplumsallaşma deneyimleri boyunca almış oldukları örgün eğitimin nitelik ve içeriği dini tutum ve davranışların şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir. Özellikle mesleki yeterliği yüksek olan din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenlerinin eğitim verdikleri sınıflarda yetişen öğrencilerin dini tutumlarının yüksek olması beklenmektedir (Çoştu, 2009). Literatürde aileden sonra dini bilginin en fazla edinildiği ortamın okul olması da eğitimin dini tutum üzerindeki önemini ortaya koymaktadır (Gülen, 2007). Bu noktada yapılan bu çalışmada eğitim düzeyine göre dini tutumların anlamlı farklılık göstermesinin literatür ile uyumlu bir sonuç olduğu söylenebilir. Bu konuda yapılan benzer çalışmalarda da dini tutumların eğitim düzeyine göre bazı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir (Kavas, 2013; Güllü, 2003). Arslan (2008) tarafından yapılan çalışmada diğer öğrenim düzeyine sahip olan bireyler ile kıyaslandığı zaman en yüksek dini tutum düzeyine ilköğretim mezunu bireylerin sahip olduğu tespit edilmiştir. Çoştu (2009) tarafından yapılan çalışmada da dini yönelimlerin eğitim düzeyi değişkenine göre bazı farklılıklar gösterdiği rapor edilmiştir. Doğan (2007) tarafından

yapılan araştırmada diğer liselerden mezun olan bireyler ile kıyaslandığı zaman imam hatip liselerinden mezun olan bireylerin dini tutumlarının daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Gülen (2007) tarafından yapılan araştırmada eğitim düzeyinin dini tutum ve davranışlar üzerindeki etkilerinin incelenmesi amaçlanmış, araştırmada okur-yazar olmayanların %80'inin Allah'ın varlığına delilsiz olarak inandıkları, niversite mezunu bireylerde ise bu oranın %20 gibi oldukça düşük düzeyde olduğu rapor edilmiştir. Kala (2006) tarafından yapılan araştırmada ise genç bireylerin dini tutum ve davranışlarının incelenmesi amaçlanmış, araştırmada dini davranışlar arasında yer alan namaz kılma sıklığının gençlerin eğitim düzeylerine göre bazı farklılıklar gösterdiği bulunmuştur.

Aylık gelir düzeylerine göre ele alındığı zaman katılımcıların davranış ve duygu alt boyutu ile genel tutum düzeylerinin anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur. Elde edilen bulgulara göre, davranış tutum düzeyinde aylık gelir düzeyi iyi olan katılımcıların tutum düzeyi aylık gelir düzeyi çok kötü, kötü ve orta düzey olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek ve aylık gelir düzeyi çok iyi olan katılımcıların tutum düzeyi aylık gelir düzeyi çok kötü olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu, duygu tutum düzeyinde, aylık gelir düzeyi iyi ve çok iyi olan katılımcıların tutum düzeyi aylık gelir düzeyi çok kötü ve kötü olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek ve aylık gelir düzeyi çok iyi olan katılımcıların tutum düzeyi aylık gelir düzeyi orta düzeyde olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu, genel dini tutum düzeyinde ise aylık gelir düzeyi iyi olan katılımcıların tutum düzeyi aylık gelir düzeyi çok kötü ve kötü olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek ve aylık gelir düzeyi çok iyi olan katılımcıların tutum düzeyi aylık gelir düzeyi çok kötü olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Arslan (2008) tarafından bu konuda yapılan bir çalışmada gelir düzeyi düşük ve orta düzeyde olan bireyler ile kıyaslandığı zaman gelir düzeyi iyi olan bireylerin dini tutumlarının anlamlı derecede daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ferşadoğlu (2013) tarafından yapılan çalışmada ise bireylerin gelir düzeyleri arttığıa maneviyattan uzaklaştıkları, dine yönelmekten ziyade dünyevileşme düzeylerinin arttığı rapor edilmiştir. Güllü (2003) tarafından yapılan çalışmada da dini tutum düzeyi ile gelir düzeyi arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu, bu kapsamda gelir düzeyi arttığıa dini tutumların azaldığı belirlenmiştir. Kala (2006) tarafından yapılan

araştırmada ise genç bireylerin dini tutum ve davranışlarının incelenmesi amaçlanmış, araştırmada dini davranışlar arasında yer alan namaz kılma sıklığının gençlerin gelir düzeylerine göre bazı farklılıklar gösterdiği bulunmuştur.

Doğan (2007) tarafından yapılan çalışmada ise öğretmenlerin dini tutumlarının gelir düzeyi değişkenine göre farklılaşmadığı rapor edilmiştir. Gürhan (2010) tarafından yapılan çalışmada da kadın akademisyenlerin dini tutumlarının aylık gelir düzeyi değişkenine göre farklılaşmadığı bulunmuştur. Bu çalışma bulgularının bizim araştırma bulgularımız ile paralellik göstermemesinin temelinde öğretmenlerin ve akademisyenlerin gelir düzeylerinin benzerlik göstermesinin yattığı düşünülebilir.

Herhangi bir gruba (tarikât ya da cemaat) bağlı olma durumlarına göre ele alındığı zaman katılımcıların dini tutumlarının anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre davranış, duygu ve ilişki alt boyutları ile genel dini tutum düzeyinin herhangi bir dini gruba üye olan katılımcılar lehine yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu sonucun ortaya çıkmasının temelinde herhangi bir dini gruba üye olan bireylerin söz konusu grubun dini tutum ve davranışlarını daha fazla benimsemesinin yattığı düşünülebilir. Literatürde yer alan benzer çalışmalarda da herhangi bir dini gruba üye olan bireylerin dini tutum ve davranışlarının ilgili gruplardan etkilendiği belirtilmektedir (Arslan, 2009). Kala (2006) tarafından yapılan araştırmada dini bilgi kaynağı aile ve sosyal çevredeki arkadaş çevresi olan bireyler ile kıyaslandığı zaman dini bilgileri öğrenme kaynağı cemaat ve tarikâtlar olan bireylerin namaz kılma düzeylerinin daha yüksek olduğu rapor edilmiştir.

Okul hayatı dışında herhangi bir yerde din eğitimi alma durumu değişkenine göre ele alındığı zaman katılımcıların dini tutumlarının anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur. Elde edilen bulgulara göre, dini tutum düzeyinin okul dışı herhangi bir yerde din eğitimi alan katılımcılar lehine yüksek olduğu tespit edilmiştir. Kavas (2013) tarafından yapılan benzer bir çalışmada okul hayatı dışında (kuran kurslarında, cami hocaları tarafından) din eğitimi alan bireylerin okul dışında din eğitimi almamış olan bireylere kıyasla dini tutumlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Kendini dindar görme düzeyine göre ele alındığı zaman araştırmaya katılan bireylerin dini tutumlarının anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiş, elde edilen bulgulara göre kendini dindar görme düzeyi yüksek olan katılımcıların dini tutumlarının da yüksek olduğu tespit edilmiştir. Literatürde yer alan benzer çalışmalarda da dindarlık

düzeiy algısının dini tutum ve davranışlar üzerinde önemli bir belirleyici olduğu belirtilmektedir. Çolak (2006) tarafından yapılan araştırmada orta yaş grubunda bulunan bireylerde dini tutum ve davranışları etkileyen demografik değişkenlerin incelenmesi amaçlanmış, araştırmanın sonunda katılımcıların oruç tutma ve namaz kılma gibi dini davranışları sergileme düzeylerinin kendilerini dindar görme durumlarına göre anlamlı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. Çoştu (2009) tarafından yapılan çalışmada da insanların dini tutumlarının psikolojik bir yönü olmasının yanında toplumsal bir yönünün de olduğu ifade edilmiş, bu kapsamda bireyin içinde bulunduğu toplumsal yapının dini tutumlar üzerinde önemli bir belirleyici olduğu vurgulanmıştır. Aynı çalışmada kendisini yüksek düzeyde dindar gören bireylerin dini tutum ve yöneliklerinin kendilerini dindar görmeyen bireylerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu rapor edilmiştir. Kendisini dindar olarak gören bireylerin dini tutumlarının yüksek olmasının temelinde dindar bireylerin dini bilgi düzeylerinin yüksek olmasının yattığı düşünölebilir. Nitekim literatürde yer alan çalışma bulguları din konusundaki bilgi düzeyinin dini tutumlar üzerinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır (Kavas, 2013).

Sonuç olarak, Konya ilinde yaşayan 18 ve üzeri yaş grubunda bulunan bireylerin dini tutumlarının oldukça yüksek olduğu bulunmuş, demografik değişkenlere göre ele alındığı zaman araştırmaya katılan bireylerin dini tutumlarının cinsiyet, yaş grubu, medeni durum, meslek grubu, eğitim düzeyi, algılanan gelir düzeyi, aylık gelir düzeyi, herhangi bir dini gruba (tarikât ya da cemaat) bağlı olma durumu, daha önce okul hayatı dışında bir yerde din eğitimi alma durumu ve kendisini dindar olarak görme düzeyi değişkenlerine göre anlamlı farklılıklar gösterdiği sonuçlarına ulaşılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, sosyo-demografik değişkenlerin dini tutumlar üzerinde önemli birer belirleyici olduğu söylenebilir.

Araştırmada elde edilen bulgular göz önünde bulundurularak aşağdaki önerilerde bulunulabilir;

1. Türk toplumunun genel dini tutum düzeylerinin belirlenmesi amacıyla daha geniş örneklem gruplarının dini tutumlarının değerlendirildiği benzer çalışmalar yapılabilir.

2. Okullarda verilen din eğitiminin dini tutumlar üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu bilinmesine rağmen, Türkiye’de din eğitiminin dini tutumlar üzerindeki

etkilerinin ele alındığı çalışmalar sınırlıdır. Bu noktada okullarda verilen din eğitiminin etkinliğinin ele alındığı çalışmalar yapılabilir.

3. Dini tutumların gelişmesinde ve şekillenmesinde aile faktörünün yanında yaşanılan sosyal çevrenin de önemli bir rolü bulunmaktadır. Bu noktada farklı coğrafi bölgelerde yaşayan insanların dini tutumlarının karşılaştırıldığı çalışmalar yapılabilir. Böylece dini tutum düzeyinde bölgesel farklılıklara ilişkin bulgular ortaya konulabilir.

KAYNAKÇA

- ABUZAR, C. (2011), “Dinin Toplumsal Yaşam Üzerindeki Etkisi”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26 (26), ss. 143-153.
- AÇIKGÖZ, R. YUSUFOĞLU, Ö. Ş., (2012), “Türkiye’de Yoksulluk Olgusu ve Toplumsal Yansımaları”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1 (1).
- AKDOĞAN, A., (2002), *Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Geçişte Dini Hayat*. İstanbul, Rağbet Yayınları.
- AKKUŞ, H. İ. UÇAR, R. (2018), “Dindarlık Tipolojileri Bağlamında Türk Toplumu”. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 12 (24), ss. 115-139.
- AKYÜZ, N., (2001), *İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Din Anlayışı*. Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Ankara.
- ALTUNSU-SÖNMEZ, Ö., (2016), “Dindarlığın Ölçülebilirliği Üzerine Geliştirilen Dindarlık Ölçekleri”. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (SEFAD)*, (36).
- ARSLAN, M., (2004), *Türk Popüler Dindarlığı*. Dem Yayınları, İstanbul.
- ARSLAN, H., (2009), “Dinî Tutumların Oluşum, Gelişim ve Değişimi”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 9 (1).
- ARSLAN, H., (2008), *Ekonomik Kalkınmada Dinsel Tutum ve Davranışların Çift Yönlü Rolü*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- ARSLANTÜRK, Z. AMMAN, T. (1999), *Sosyoloji*. İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- AŞIKOĞLU, N. (1998), “Toplum Hayatımızda Dinin Yeri Ve Din Eğitiminin Önemi”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2), 45-49.
- BERGER, P. L., (1993), *Dinin Sosyal Gerçekliği*. İnsan Yayınları.
- BERGER, P. L., (1995), *Dini Kurumlar*. (çev: adil çiftçi). *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9.
- BODUR, H. E., (2003), “Küreselleşmenin Dini Boyutu ve Türk Toplumu Üzerindeki Yansımalarının Bir Değerlendirmesi”. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 6 (17).
- BOTTOMORE, T. B., (T.Y.), *Toplum Bilim*. Der Yayınları, İstanbul.

- BRADSHAW, T., (2006), *Theories of Poverty and Anti-Poverty Programs In Community Development*. Columbia, Rural Poverty Research Center.
- CAN, A., (2014), *SPSS İle Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi*. 2. Baskı. Ankara, Pegem Akademi.
- COUDOUEL, A., -JESKO, HVE., -QUENTİN, W. (2002), *Poverty Measurement and Analysis*”, Handbook On Poverty And Inequality. Derl.:Jonathan Houghton ve Shahidur R. Khandker (The World Bank: Washington).
- ÇALIŞKAN, A., (2002), *Fırat Üniversitesi Öğrencilerinin Dini İnançları Üzerine Bir Alan Araştırması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- ÇEKİN, A., (2013), “Dindarlık Boyutları ve Din Öğretimi: İlk ve Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları (2010) Çerçevesinde Bir Analiz”. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6 (4).
- ÇELİK, C., (2002), *Şehirleşme ve Din*. Konya, Çizgi Kitabevi.
- ÇELİK, C., (2002), “Değişim Sürecinde Merkez-Çevre İlişkileri ve Çevresel Dini Yönelimler”. *İslamiyet Dergisi*, 5 (4).
- ÇETİNKAYA, H., (2016), Roma ve Bizans İmparatorluklarında Yoksulluk ve Din Etkisi. *IV. Uluslararası Felsefe Kongresi*, 13-15 Ekim 2016, Bursa.
- ÇOLAK, M., (2006), *Orta Yaş Döneminin Psikolojik, Dini İnanış ve Davranış Özellikleri (Kayseri-Hacılar Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- COŞTU, Y., (2009), *Toplumsallaşma Sürecinde Dindarlığı Etkileyen Faktörler (Samsun Örneği)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- DOĞAN, Ş., (2007), *İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Dini Tutumları (Ankara Örneği)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- EKİNCİ, İ., (2010), *Türkiye’de Küreselleşmeye Karşı Ekonomik Tepkiler ve Din*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- ERKOL, M., (2015), Türkiye’de Dini Hayatı Anlamlandırmak: Dindarlık Olgusu ve Dindarlığın Ölçülmesi. *Afyon Kocatepe University Journal of Social Sciences*, 17 (2).

- FERŞADOĞLU, S., (2013), *15-18 Yaş Lise Öğrencisi Kızların Dini Tutum ve Davranışları (Yalova Örneği)*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- GÜLEN, A. Y., (2007), *Kentleşme Sürecinde Dinî Tutum ve Davranışların Değişimi (Ankara Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- GÜLLÜ, İ., (2003), *Almanya'daki III. Kuşak Türk Gençlerinin Dini Tutum ve Davranışları (Köln Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- GÜLOĞLU, T. ES, M. (2004), “Bilgi Toplumuna Geçişte Kentleşme ve Kentsel Yoksulluk: İstanbul Örneği”. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (8).
- GÜNAY, Ü., (1986), “Modern Sanayi Toplumlarında Din: I.” *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (3).
- GÜNAY, Ü., (1987), “Modern Sanayi Toplumlarında Din: II.” *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4, ss. 29-58.
- GÜNAY, Ü., (1997), “Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Din”. *Türk Yurdu Dergisi*, 18 (116-117).
- GÜNAY, Ü., (1998), “Türk Toplum, Değişim, Din, Kültür ve Medeniyet”. *Türk Yurdu Dergisi*, 18 (127).
- GÜNAY, Ü., (1998), *Din Sosyolojisi*. İstanbul, İnsan Yayınları.
- GÜNAY, Ü., (1999), *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*. İstanbul: Erzurum Kitaplığı.
- GÜRHAN, N., (2010), *Kadın Akademisyenlerin Din Algılarının Sosyolojik Tahlili: Dicle Üniversitesi ve Mardin Artuklu Üniversitesi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- İMAMOĞLU, A. YAVUZ, A. (2011), “Üniversite Gençliğinde Dini inanç ve Umutsuzluk İlişkisi”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13 (23).
- HIZ, G., (2014), “Yenidünya Düzeninde Yoksulluğun Değişmeyen Yüzü ve Asgari Ücret”. *Mesleki Bilimler Dergisi*, 3 (2).
- JOHNSTONE, R. L., (2004), *Religion in Sociology*, New Jersey, Pearson Prentice Hall.
- KABAKLIOĞLU, S., (2004), *Gecekondulaşma ve Din*. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

- KAFALI, H., (2015), “Yoksullukla Mücadelede Bir Örnek Dinî Kurum Olarak “Kütahya Meydan Aşevi” Örneği”. *IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi-Bildiriler Kitabı-I*.
- KALA, A., (2006), *18-25 Yaş Grubu Gençlerin Dini Tutum ve Davranışları (Kürtül Kasabası Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- KALAYCI, S., (2015), *Yoksulluk Kültürü ve Sosyal Dayanışma Geleneği -Yunus Emre Kültür Vakfı Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- KARABAĞ, R., (2016), *İlköğretim ve Ortaöğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Din Anlayışı: Merzifon İlçesi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- KARACOŞKUN, M. D., (2004), “Dini İnanç-Dini Davranış İlişisine Sosyo-Psikolojik Yaklaşımlar”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 4 (3), ss. 23-36.
- KARASHAHİN, H., (2008), “Din Sosyolojisinde Dindarlığın Ölçülmesi Problemi Üzerine Bir Araştırma”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 49 (1).
- KAVAS, E., (2013), “Demografik Değişkenlere Göre Dini Tutum”. *Akademik Bakış Dergisi*, 38.
- KAYA, M. AYDIN, C. (2011), “Üniversite Öğrencilerinin Dini İnanç İle Ahlaki Olgunluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30.
- KAYA, M., (1998), *Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum*, Samsun, Etüt Yayınları.
- KAYAHAN, H., (2017), *Kamu Çalışanları Dini Tutum ve Sağlık Algularının Sosyo-Demografik Değişkenlerle İlişkisi: Kamu Alan Çalışması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli.
- KAYATAŞ, G. D., (2014), *Yoksullukla Mücadelede İstihdam Politikalarının Rolü*. Uzmanlık Tezi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü. Ankara.
- KEHRER, G., (1992), *Din Sosyolojisi*. (çev: semahat yüksel). İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı.

- KELPETİN-ARPAGUŞ, H., (2004), “Gelenek ve Şifahi Kültür Bağlamında Osmanlı Toplumunda Dini Değerler: Otodidakt Eğitim Kurumları ve Kaynakları Örneği”. *Değerler eğitimi dergisi*, 2 (7-8).
- KUNDURACI, N. F., (2009), *Yoksullukla Mücadele-Beşeri Sermaye İlişkisi*. Uzman Tezi, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- KURT, A., (2009), “Dindarlığı Etkileyen Faktörler”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (2).
- KURTKAN-BİLGİSEVEN, A., (1985), *Din Sosyolojisi*. İstanbul, Filiz Kitabevi,
- LONG, C. H., (2002), “Popüler Din”. *Tabula Rasa Dergisi*, 2 (4).
- LUCKMAN, T., (1967), *The Invisible Religion*. New York.
- LUCKMANN, T., (1989), “Modern Toplumda Din ve İnsan”. (çev: M. emin köktaş). *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5.
- MACİT, M., (2014), “Yoksulluk, İnsan Onuru ve Din”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (41).
- MARDİN, S., (1993), *Din ve İdeoloji*. İstanbul, İletişim Yayınları.
- MEB (2010), *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*. Ankara, Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- MEB (2010a), *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara, Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- MEHMEDOĞLU, A. U., (2004), *Kişilik ve Din*. İstanbul, Dem Yayınları.
- OCAK, A. Y., (2002), *Türkler, Türkiye ve İslam*. İstanbul, İletişim Yayınları.
- OK, Ü., (2011), “Dini Tutum Ölçeği: Ölçek Geliştirme ve Geçerlik Çalışması”. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8 (2), ss. 528-549.
- ÖZALP, A. (2015), *Sosyal Psikoloji Teorileri Bağlamında İnancın Bireyler ve Gruplar Açısından İncelenmesi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- PEKER, H., (1993), *Din Psikolojisi*. Sönmez.Yay.: Samsun.
- SEYYAR, A., (2006), *Değişen Dünyada ve Türkiye’de Sosyal Politikalar*. İstanbul, Değişim Yayınları.
- TAPLAMACIOĞLU, M., (1962) “Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddet Ve Kesafeti Üzerine Bir Anket Denemesi”, *Ankara İlahiyat Dergisi*, 10 (1), ss. 141-151.
- TAŞ, K., (2005), *Üniversite Gençliğinin Dindarlık Kriterleri*. Ankara, Alter Yayınları.

- TOMAN, H. (2015), *Liselerde Çalışan Öğretmenlerin Dini Tutumları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Malatya Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- TOURAİNE, A., (2000), *Modernliğin Eleştirisi*. (çev: Hülya Tufan). İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- TUNCER, A. (2002), *Dini İnanç Gelişimi Açısından Köy Ve Şehir Çocuklarının Karşılaştırılması Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- ULU, M., (2013), *Dindarlığın Tanımı, Boyutları ve Ölçülmesi Üzerine Psikolojik Bir Araştırma-Erciyes Üniversitesi Öğrencileri Örneği*. Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- USTA, N., (1997), *Menzil Nakşiliği. Sosyolojik Bir Araştırma*. Ankara, Töre Yayıncılık.
- WEBER, M., (1962), *Basic Concepts in Sociology*. Citadel Press.
- WEBER, M., (1985), *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*. (Çev. Zeynep aruoba). İstanbul, Hil yayınları.
- WUTHNOW, R. J., (2002), *Din sosyolojisi. Din ve Modernlik, Toplumbilim Yazıları I*. (Çev. ve Der. A. Çiftçi), Ankara, Ankara Okulu Yayınları.
- YAPICI, A., (2006), “Yeni Bir Dindarlık Ölçeği ve Üniversiteli Gençlerin Dinin Etkisini Hissetme Düzeyi: Çukurova Üniversitesi Örneği”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 6 (1).
- YAVUZ, A. (2009), *18-25 Yaş Üniversite Gençliğinde Dini İnanç ve Umutsuzluk İlişkisi (Sakarya Üniversitesi Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- YEL, A. M., (2005), *İslam'da Büyük ve Küçük Gelenekler Ya da İslam Din Antropolojisinde Yüksek Kültür ve Halk Kültürü*. (Çev. Ali Coşkun. Bilgi ve Hikmet), İstanbul, İz Yayıncılık.
- YENEN, İ., (2015), “Yoksullukla Mücadele Aracı Olarak Din”. *Toplum Bilimleri*, 9 (17).
- YILDIZ, M., (2006), *Ölüm Kaygısı ve Dindarlık*. İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları.

EKLER

EK 1. VERİ TOPLAMA ANKETİ

Yapılan bu anket çalışması ile Konya ilinde yaşayan bireylerin dini tutum ve inanışlarının incelenmesi amaçlanmaktadır. Ankette yer alan maddelere vereceğiniz yanıtlar bilimsel amaçlı kullanılacağı için maddelere içten ve samimi yanıtlar vermenizi rica ederiz. Anket çalışmamıza katıldığınız için teşekkür ederiz.

1. Cinsiyetiniz?

Kadın Erkek

2. Yaş grubunuz?

18-24 yaş 25-30 yaş 31-40 yaş 41-50 yaş 51-60 yaş 61-70 yaş
 71 yaş üzeri yaş

3. Medeni durumunuz?

Evli Bekâr Boşanmış Dul

4. Mesleğiniz?

Emekli Ev hanımı Memur İşçi Serbest Meslek Diğer:.....

5. Eğitim düzeyiniz?

İlköğretim Lise Üniversite Lisansüstü

6. Ekonomik gelir düzeyinizi nasıl değerlendiriyorsunuz?

Çok kötü Kötü Orta düzey İyi Çok iyi

7. Aylık gelir düzeyiniz nedir?

1.000 TL ve altı 1.001-1.500 TL 1.501-2.000 TL 2001-2500 TL 2.501-3.000 TL 3.001-4.000 TL 4.001-5.000 TL 5.001-7.500 TL 7.501-10.000 TL 10.000 TL'nin üzeri

8. Herhangi bir dini gruba (tarikat ya da cemaat) bağlı mısınız?

Evet Hayır

9. Daha önce okul hayatı dışında bir yerde din eğitimi aldınız mı?

Evet Hayır

10. Kendinizi ne kadar dindar olarak tanımlıyorsunuz?

Çok dindar Dindar Orta düzey dindar Din ile az ilgili Din ile ilgisiz

DİNİ TUTUM ÖLÇEĞİ

No	Maddeler	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Emin değilim	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
1	Dinin gereksiz olduğunu düşünüyorum					
2	Dini inancın insanlara yararından çok zararı olduğunu düşünüyorum					
3	Ezan, dua veya ayet gibi dinî okumaları dinlediğimde duygulanırım					
4	Dinî etkinliklere katıldığımda gerçekten zevk alırım					
5	Yaşantımın dini değerlere uygun olup olmadığına dikkat ederim					
6	İnandığım dinin gereklerini yerine getirmeye çalışırım					
7	Zor zamanlarda Allah'ın bana yardım ettiğini düşünüyorum					
8	Allah'ın bana çok yakın olduğunu hissediyorum					

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Adı ve Soyadı : Abdurrahman DORUK

Doğum Yeri ve Yılı : Konya 1983

Medeni Hali : Bekar

Eğitim Durumu :

Lisans Öğrenimi : Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi :

1: İngilizce (Başlangıç Seviyesi)

2: Rusça (Orta Düzey)

3: Arapça (Başlangıç Seviyesi)

İş Denevimi :

1: Ser İnşaat A.Ş.